

Samenvatting

Dit rapport bevat de bevindingen van een onderzoek naar de bescherming van mobiel erfgoed onder de Erfgoedwet. De ons gestelde vraag luidde: “[K]an mobiel erfgoed worden aangewezen als beschermd erfgoed op grond van de Erfgoedwet en wat is het rechtsgevolg daarvan?” Ter beantwoording van deze vraag hebben wij een viertal deelvragen beantwoord:

1. Kan mobiel erfgoed worden aangewezen als beschermd erfgoed?
 - De sector begrijpt mobiel erfgoed – kort gezegd – als (historische) vervoermiddelen. Vervoermiddelen vallen in beginsel onder de wettelijke definitie van het begrip “cultuurgoed” en komen aldus in aanmerking voor aanwijzing als beschermd cultuurgoed of als onderdeel van een beschermde verzameling of ensemble.
 - Vereist is dat mobiel erfgoed in private eigendom is, nu de ambtshalve aanwijzingsbevoegdheid van de Minister zich niet uitstrekt over cultuurgoed dat zich in publieke eigendom bevindt.
 - Daarnaast moet mobiel erfgoed kunnen voldoen aan de aanwijzingscriteria. Naar onze mening is mobiel erfgoed in algemene zin op voorhand niet ongeschikt om aan deze criteria te voldoen.
 - De vraag of mobiel erfgoed kan worden aangewezen als beschermd erfgoed, beantwoorden wij dus in *algemene* zin bevestigend.
 - Of mobiel erfgoed in een *concreet* geval kan worden aangewezen als beschermd cultuurgoed, moet steeds worden beoordeeld aan de hand van de door ons geïdentificeerde voorwaarden. Als dat het geval is, heeft de Minister bovendien beoordelingsvrijheid om het mobiele erfgoed al dan niet aan te wijzen.
2. Welke rechtsgevolgen heeft aanwijzing van mobiel erfgoed als beschermd cultuurgoed?
 - Op de eigenaar van mobiel erfgoed, althans op degene die dergelijk erfgoed onder zich heeft, komen een mededelingsplicht en een medewerkingsplicht te rusten.
 - Bepaalde handelingen met betrekking tot het erfgoed zijn verboden zonder melding, zonder toestemming of nadat de Minister daartegen bedenkingen heeft aangevoerd.
 - De plichten en verboden zijn zowel bestuurs-, straf- als privaatrechtelijk gesanctioneerd.
3. Sluiten deze rechtsgevolgen aan bij de doelstellingen van de Erfgoedwet ten aanzien van mobiel erfgoed?
 - De eerste doelstelling betreft het behoud van mobiel erfgoed voor toekomstige generaties. Onzes inziens sluiten de rechtsgevolgen daarbij aan, omdat zij voorzien in een robuust regime voor het behoud van beschermd cultuurgoed.
 - De tweede doelstelling betreft het in beweging houden van mobiel erfgoed. Volgens ons schuilt hierbij een gevaar in een strikte interpretatie van een van de verboden handelingen, te weten het verplaatsen van beschermd cultuurgoed. Door wetswijziging of beleid zou dit gevaar kunnen worden geadresseerd.
4. Welke mogelijke andere problemen kunnen worden geïdentificeerd?
 - Op de ambtshalve aard van de aanwijzingsbevoegdheid van de Minister bestaan enkele uitzonderingen.
 - Als beschermd cultuurgoed aangewezen mobiel erfgoed kan buiten Nederland worden gebracht en aldus worden onttrokken aan het toepassingsbereik van Nederlands recht.
 - De feitelijke kennis van de Minister kan op bepaalde punten lacunes vertonen.

Inhoudsopgave

Inhoudsopgave

Samenvatting.....	1
Inhoudsopgave	2
1. Inleiding.....	4
2. Aanwijzing van mobiel erfgoed	5
2.1 Inleiding	5
2.2 Valt mobiel erfgoed onder de definitie van “cultuurgood”?	6
2.2.1 De definitie van “cultuurgood”	6
2.2.2 Valt mobiel erfgoed onder de definitie?	7
2.2.3 Mobiel erfgoed als onderdeel van een verzameling of ensemble	9
2.3 Aanwijzing van mobiel erfgoed als beschermd cultuurgood	10
2.4 Criteria voor aanwijzing van mobiel erfgoed als beschermd cultuurgood	11
2.4.1 Beschermd cultuurgood.....	11
2.4.2 Beschermd verzameling en ensemble	12
2.5 Tussenconclusie.....	13
3. Wettelijke bescherming van mobiel erfgoed	14
3.1 Inleiding	14
3.2.1 Mededelingsplicht	16
3.2.2 Medewerkingsplicht.....	16
3.3 Verboden	17
3.3.1 De verboden handelingen	17
3.3.2 Eerste verbod: handeling zonder melding.....	18
3.3.3 Tweede verbod: handeling zonder toestemming.....	18
3.3.4 Derde verbod: handeling na bedenkingen	18
3.4 Sancties.....	21
3.4.1 Bestuursrecht.....	21
3.4.2 Strafrecht.....	22
3.4.3 Privaatrecht.....	22
3.5 Tussenconclusie.....	24
4. Aansluiting rechtsgevolgen bij doelstellingen.....	24
4.1 Inleiding	24
4.2 Behoud van mobiel erfgoed	24
4.3 In beweging houden van mobiel erfgoed	25

4.3.1 Verplaatsing van mobiel erfgoed	25
4.3.2 Mogelijke problemen	27
4.3.3 Mogelijke oplossingsrichtingen	27
4.4 Tussenconclusie.....	29
5. Andere problemen van de Erfgoedwet.....	29
5.1 Inleiding	29
5.2 Uitzonderingen op ambtshalve karakter aanwijzingsbevoegdheid.....	29
5.3 Grensoverschrijdende verplaatsingen	31
5.4 Kennislacunes Minister	33
5.5 Tussenconclusie.....	34
6. Conclusie	34

1. Inleiding

In september 2022 verscheen het eindrapport van DSP-groep, dat in opdracht van het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (“OCW”) het Nederlandse erfgoedbeleid over de periode 2016-2021 had doorgelicht.¹ In dit rapport wordt onder meer aandacht besteed aan het beleid inzake zogeheten mobiel erfgoed. In september 2023 schreef de Staatssecretaris van OCW (“**Staatssecretaris**”) in reactie op de beleidsdoorlichting het volgende aan de Tweede Kamer:

“In samenspraak met de sector zal ik de aankomende periode gaan werken aan een nieuwe beleidslijn op het gebied van mobiel erfgoed, waarin ik, naast de duurzaamheidsopgave ook de vraag in hoeverre er een passender beschermingsbeleid moet komen, zal betrekken.”²

In het kader van de ontwikkeling van deze nieuwe beleidslijn is ons op 8 juli 2024 gevraagd een onderzoek uit te voeren naar de bescherming van mobiel erfgoed onder de huidige Erfgoedwet. De begeleidingscommissie bestond uit beleidsmedewerkers en juristen van OCW. Op 2 september 2024 en 7 oktober 2024 hebben besprekingen plaatsgevonden waarin wij onze bevindingen hebben gepresenteerd. Mede op basis van deze besprekingen is het voorliggende rapport tot stand gekomen.

Concreet luidde de ons gestelde vraag als volgt:

“[K]an mobiel erfgoed worden aangewezen als beschermd erfgoed op grond van de Erfgoedwet en wat is het rechtsgevolg daarvan?”

Wij geven onze bevindingen in het navolgende weer. Allereerst besteden wij aandacht aan de vraag of mobiel erfgoed kan worden aangewezen als beschermd erfgoed (par. 2). Daarna behandelen wij de rechtsgevolgen van een dergelijke aanwijzing (par. 3) en staan wij stil bij de vraag of deze rechtsgevolgen aansluiten bij de doelstellingen van enerzijds het behoud van mobiel erfgoed voor toekomstige generaties en anderzijds het in beweging houden van mobiel erfgoed (par. 4). Vervolgens onderzoeken wij of de Erfgoedwet andere problemen in zich bergt die de bescherming van mobiel erfgoed mogelijk in de weg staan (par. 5). Wij ronden af met een conclusie (par. 6).

Bij wijze van afbakening vermelden wij hier nog vier aspecten die wij – conform onze opdracht – uitdrukkelijk *niet* in ons onderzoek hebben meegenomen. Ten eerste hebben wij ons beperkt tot de juridische (on)mogelijkheden van bescherming van mobiel erfgoed onder de Erfgoedwet, zodat wij de beleidsmatige (on)mogelijkheden buiten beschouwing hebben gelaten. Waar wij voor geconstateerde beperkingen in de Erfgoedwet bepaalde oplossingsrichtingen aandragen, signaleren wij enkel dat die oplossingsrichtingen er zijn; de uiteindelijke, beleidsmatige keuze voor de ene of de andere oplossingsrichting is aan OCW. Ten tweede hebben wij ons onderzoek naar de

¹ DSP-groep, *Beleidsdoorlichting Erfgoed*, bijlage bij de brief van de Staatssecretaris van OCW aan de Tweede Kamer van 26 september 2022, kenmerk 33969087.

² Brief van de Staatssecretaris van OCW aan de Tweede Kamer van 12 juni 2023, kenmerk 38724193, p. 17.

door de Erfgoedwet geboden bescherming beperkt tot mobiel erfgoed dat zich in private eigendom bevindt. Mobiel erfgoed kan zich ook in publieke eigendom bevinden, maar in dat geval geldt een bijzonder beschermingsregime.³ Zoals nog zal blijken (zie par. 2.3), komt alleen privaat mobiel erfgoed in aanmerking voor aanwijzing door de Minister als beschermd erfgoed. Ten derde hebben wij geen aandacht besteed aan de financiële randvoorwaarden (denk aan subsidieregelingen) waarvan het welslagen van de bescherming van mobiel erfgoed onder de Erfgoedwet op de nodige punten afhankelijk is. Ten slotte hebben wij de duurzaamheidsaspecten van mobiel erfgoed niet bij ons onderzoek betrokken.

2. Aanwijzing van mobiel erfgoed

2.1 Inleiding

De Erfgoedwet⁴ trad in werking op 1 juli 2016.⁵ Daarvóór was de Nederlandse wet- en regelgeving met betrekking tot het behoud en de bescherming van cultureel erfgoed sectoraal versnipperd. Voor verschillende typen cultureel erfgoed waren aldus verschillende regelingen van kracht: de Monumentenwet 1988 (“**Mw 1988**”), de Wet tot behoud van cultuurbezit (“**Wbc**”), de Wet tot teruggave cultuurgoederen afkomstig uit bezet gebied, de Wet verzelfstandiging rijksmuseumse diensten, de Uitvoeringswet UNESCO-verdrag 1970 inzake onrechtmatige invoer, uitvoer of eigendomsoverdracht van cultuurgoederen en de Regeling materieel beheer museale voorwerpen 2013.⁶ Met de Erfgoedwet heeft de wetgever beoogd te voorzien in een integraal wettelijk regime voor het behoud en de bescherming van alle typen cultureel erfgoed.⁷

De Erfgoedwet geeft voorschriften over de ambtshalve aanwijzing door de Minister van OCW (“**Minister**”) van erfgoed als beschermd erfgoed.⁸ Daarbij wordt onderscheid gemaakt tussen enerzijds monumenten en archeologische monumenten die door de Minister als rijksmonument kunnen worden aangewezen,⁹ en anderzijds cultuurgoederen die door de Minister als beschermd cultuurgoed kunnen worden aangewezen.¹⁰

De vraag of mobiel erfgoed kan worden aangewezen als beschermd erfgoed spitst zich toe op de vraag of mobiel erfgoed kan worden gekwalificeerd als een cultuurgoed dat kan worden aangewezen als beschermd cultuurgoed. Deze vraag zullen wij beantwoorden in een drietal stappen. Allereerst beoordelen wij of mobiel erfgoed, zoals begrepen door de sector, onder de in de Erfgoedwet gehanteerde definitie van “cultuurgoed” valt (par. 2.2). Vervolgens wordt gezien of mobiel erfgoed kan worden

³ Paragraaf 4.2 Erfgoedwet.

⁴ *Staatsblad* 2015, 511.

⁵ *Staatsblad* 2016, 14. Artikelen 1.1 en 7.2 en paragrafen 2.2 en 7.2 traden reeds op 8 februari 2016 in werking.

⁶ *Kamerstukken II* 2014/15, 34109, nr. 3, p. 4.

⁷ *Kamerstukken II* 2014/15, 34109, nr. 3, p. 4-5.

⁸ Hoofdstuk 3 Erfgoedwet.

⁹ Paragraaf 3.1 Erfgoedwet.

¹⁰ Paragraaf 3.2 Erfgoedwet.

aangewezen als beschermd cultuurgood, oftewel of mobiel erfgoed in aanmerking komt voor de ambtshalve aanwijzingsbevoegdheid van de Minister (par. 2.3). Ten slotte wordt onderzocht of mobiel erfgoed kan voldoen aan de criteria die gelden voor een dergelijke aanwijzing als beschermd cultuurgood (par. 2.4).

2.2 Valt mobiel erfgoed onder de definitie van “cultuurgood”?

2.2.1 De definitie van “cultuurgood”

De centrale bepaling over de aanwijzing van cultuurgood als beschermd cultuurgood is artikel 3.7 Erfgoedwet. Deze bepaling hanteren wij daarom als beginpunt. Op grond van artikel 3.7 Erfgoedwet kan de Minister ambtshalve besluiten aan te wijzen als “beschermd cultuurgood” een cultuurgood dat “van bijzondere cultuurhistorische of wetenschappelijke betekenis of uitzonderlijke schoonheid” is en dat “als onvervangbaar en onmisbaar behoort te worden behouden voor het Nederlands cultuurbezit”.¹¹ Allereerst moet dus sprake zijn van een “cultuurgood”; alleen cultuurgooden komen immers in aanmerking voor aanwijzing door de Minister als beschermd cultuurgood. De door de Erfgoedwet gegeven definitie van de term “cultuurgood” is een “roerende zaak die deel uitmaakt van cultureel erfgoed”.¹² Wij lopen deze begrippen langs.

Roerende zaak. Zaken zijn de “voor menselijke beheersing vatbare stoffelijke objecten”.¹³ Zaken kunnen op hun beurt worden onderverdeeld in onroerende en roerende zaken. Onroerende zaken zijn de grond, de nog niet gewonnen delfstoffen, de met de grond verenigde beplantingen en de duurzaam met de grond verenigde gebouwen en werken.¹⁴ Roerende zaken zijn alle zaken die niet onroerend zijn.¹⁵

Cultureel erfgoed. Het begrip “cultureel erfgoed” is eveneens van een – op het Verdrag van Faro¹⁶ geïnspireerde¹⁷ – definitie voorzien in de Erfgoedwet; het gaat om “uit het verleden geërfde materiële en immateriële bronnen, in de loop van de tijd tot stand gebracht door de mens of ontstaan uit de wisselwerking tussen mens en omgeving, die mensen, onafhankelijk van het bezit ervan, identificeren als een weerspiegeling en uitdrukking van zich voortdurend ontwikkelende waarden, overtuigingen, kennis en tradities, en die aan hen en toekomstige generaties een referentiekader bieden”.¹⁸ Deze definitie bevat een vijftal elementen waaraan een roerende zaak moet voldoen:

- i. de zaak moet uit het verleden zijn geërfd;
- ii. de zaak moet een materiële of immateriële bron vormen;
- iii. de zaak moet in de loop van de tijd tot stand zijn gebracht door de mens of zijn ontstaan uit de wisselwerking tussen mens en omgeving;

¹¹ Artikel 3.7 lid 1 Erfgoedwet.

¹² Artikel 1.1 aanhef en onder “cultuurgood” Erfgoedwet.

¹³ Artikel 3:2 Burgerlijk Wetboek (“BW”).

¹⁴ Artikel 3:3 lid 1 BW.

¹⁵ Artikel 3:3 lid 2 BW.

¹⁶ *Tractatenblad* 2024, 15.

¹⁷ *Kamerstukken II* 2014/15, 34109, nr. 3, p. 3.

¹⁸ Artikel 1.1 aanhef en onder “cultureel erfgoed” Erfgoedwet.

- iv. mensen moeten de zaak identificeren als een weerspiegeling en uitdrukking van zich voortdurend ontwikkelende waarden, overtuigingen, kennis en tradities; en
- v. de zaak moet hen en toekomstige generaties een referentiekader bieden.

2.2.2 Valt mobiel erfgoed onder de definitie?

De vraag die vervolgens moet worden beantwoord, is of mobiel erfgoed kan worden aangemerkt als cultuurgoed, dat wil zeggen of mobiel erfgoed onder de bovengenoemde definitie van “cultuurgoed” valt. Bij deze vraag op haar beurt komt het aan op wat onder de term “mobiel erfgoed” moet worden verstaan. Van deze laatste term is geen universele definitie voorhanden, zij het dat in de sector min of meer duidelijk is wat eronder moet worden verstaan. De Stichting Mobiele Collectie Nederland heeft het op haar website bijvoorbeeld over de vier “sectoren” van mobiel erfgoed, waarmee zij doelt op “water (historische schepen), rail (historische treinen en trams), weg (historische auto's, motoren en andere wegvoertuigen) en lucht (historische vliegtuigen)”.¹⁹ De Rijksdienst Cultureel Erfgoed (“RCE”) spreekt op haar website van vaar-, vlieg- en voertuigen met een erfgoedwaarde.²⁰ Bij mobiel erfgoed gaat het dus, kort gezegd, om (historische) vervoermiddelen.

Kunnen (historische) vervoermiddelen kwalificeren als cultuurgoed? Vervoermiddelen kunnen worden aangemerkt als zaken. Vervoermiddelen zijn in beginsel geen grond, delfstoffen, met de grond verenigde beplantingen of duurzaam met de grond verenigde gebouwen of werken en zijn om die reden te beschouwen als roerende zaken. Als een vervoermiddel deel uitmaakt van cultureel erfgoed, kan het dus als een cultuurgoed worden gekwalificeerd; volgens de hierboven weergegeven definitie van “cultuurgoed” zijn cultuurgoederen immers roerende zaken die deel uitmaken van cultureel erfgoed. Wij hebben geen aanwijzing dat (historische) vervoermiddelen niet zouden kunnen kwalificeren als cultureel erfgoed.

Dat mobiel erfgoed niet met zoveel woorden in de Erfgoedwet is genoemd als mogelijk als beschermd cultuurgoed aan te wijzen cultuurgoed, doet hieraan onzes inziens niet af. Steun voor deze opvatting vinden wij in de parlementaire geschiedenis van de Erfgoedwet. In de memorie van toelichting komt de volgende passage voor:

“Nochtans spreken verschillende indieners [van tijdens de openbare internetconsultatie ingediende reacties op het conceptwetsvoorstel; MH & YC] hun zorgen uit over een vermeend gebrek aan wettelijke erkenning van de status van mobiel erfgoed en de wettelijk geregelde bescherming hiervan. Deze zorg wordt niet gedeeld. Mobiel erfgoed valt als cultuurgoed in beginsel binnen de reikwijdte van de Wbc, die opgaat in dit wetsvoorstel (...).”²¹

Vóór inwerkingtreding van de Erfgoedwet waren (archeologische) monumenten, het “onroerend erfgoed”, geregeld in de Mw 1988 en waren cultuurgoederen, het “roerend

¹⁹ www.mobiel-erfgoed.nl/wie-en-wat-zijn-wij

²⁰ www.cultureelerfgoed.nl/onderwerpen/mobiel-erfgoed .

²¹ *Kamerstukken II 2014/15, 34109, nr. 3, p. 49.*

erfgoed”, geregeld in de Wbc.²² De term “cultuurgoed” kwam als zodanig niet voor in de Wbc; de Wbc sprak van roerende zaken die door de Minister als “beschermd voorwerp” konden worden aangewezen.²³ In de Erfgoedwet vervangt het begrip “beschermd cultuurgoed” het begrip “beschermd voorwerp”, maar inhoudelijke wijzigingen heeft de wetgever daarmee niet beoogd.²⁴ De wetgever heeft de bepalingen voor aanwijzing van onroerend erfgoed en roerend erfgoed willen samenbrengen in de Erfgoedwet,²⁵ maar volgens hem bestond daarbij geen noodzaak of wenselijkheid de wettelijke criteria voor aanwijzing aan te passen of te harmoniseren, zodat de criteria onder de Mw 1988 en Wbc onverkort terugkomen in de Erfgoedwet.²⁶ Aldus verschilt het regime inzake aanwijzing van cultuurgoed als beschermd cultuurgoed onder de Erfgoedwet niet ten opzichte van het vroegere regime onder de Wbc. De wetgever heeft slechts twee inhoudelijke wijzigingen doorgevoerd, maar die zijn van meer procedurele aard en hebben geen betrekking op de typen erfgoed die voor bescherming in aanmerking komen: (1) voor aanwijzing door de Minister hoeft geen advies meer te worden ingewonnen van de Raad voor cultuur; en (2) de bevoegdheid van de Minister tot aanwijzing is uitdrukkelijk beperkt tot een ambtshalve bevoegdheid.²⁷

In de geciteerde passage bevestigt de Minister dat mobiel erfgoed als cultuurgoed heeft te gelden en dus in aanmerking komt voor bescherming onder de Wbc. Aangezien de wetgever – als gezegd en voor zover relevant – met de Erfgoedwet geen inhoudelijke wijziging heeft beoogd ten opzichte van de Wbc, moet hetzelfde worden aangenomen voor de Erfgoedwet. Volgens de wetgever valt mobiel erfgoed dus binnen de reikwijdte van de Erfgoedwet; hij achtte geen bijzondere vermelding van mobiel erfgoed nodig.

Dit standpunt is herhaald tijdens de behandeling van het wetsvoorstel in de Tweede Kamer. Tijdens deze behandeling merkte de Minister in reactie op een amendement dat voorstelde aan de definitie van “cultuurgoed” toe te voegen dat onder “roerende zaak” tevens “vervoermiddel” wordt begrepen,²⁸ het volgende op:

“Daarmee [met het amendement; MH & YC] wil de heer Bisschop [de indiener van het amendement; MH & YC] aangeven dat vervoermiddelen expliciet gelden als cultuurgoed. Als ik het goed begrijp, zit dat al in de wet en hoeft het niet op deze manier nog expliciet aangegeven te worden. (...) Het hoeft niet, het is overbodig (...).”²⁹

Even later tijdens de behandeling zei de Minister nog het volgende:

²² Kamerstukken II 2014/15, 34109, nr. 3, p. 16.

²³ Artikel 2 lid 1 Wbc.

²⁴ Kamerstukken II 2014/15, 34109, nr. 3, p. 59.

²⁵ Kamerstukken II 2014/15, 34109, nr. 3, p. 16.

²⁶ Kamerstukken II 2014/15, 34109, nr. 3, p. 16-19.

²⁷ Kamerstukken II 2014/15, 34109, nr. 3, p. 72.

²⁸ Kamerstukken II 2014/15, 34109, nr. 24. Het amendement is ingetrokken (*Handelingen II* 2014/15, nr. 96, item 9, p. 1).

²⁹ *Handelingen II* 2014/15, nr. 90, item 21, p. 44.

“Voor het amendement van de heer Bisschop geldt (...) dat het juridisch overbodig is om de toevoeging ‘vervoermiddel’ op te nemen. In de definitiebepaling van cultuurgoed ligt al besloten dat vervoermiddelen daartoe kunnen behoren.”³⁰

Wij concluderen dan ook dat mobiel erfgoed in beginsel onder de door de Erfgoedwet gehanteerde definitie van “cultuurgoed” valt. Of in een concreet geval een vervoermiddel als zodanig kwalificeert, is een andere vraag en zal per geval moeten worden beoordeeld op grond van de hierboven besproken en de hierna te bespreken criteria.

2.2.3 Mobiel erfgoed als onderdeel van een verzameling of ensemble

Mobiel erfgoed kan als cultuurgoed niet alleen worden aangewezen als beschermd cultuurgoed, maar kan ook worden aangewezen als een onderdeel van een beschermde verzameling of ensemble.

De Minister kan in de eerste plaats ambtshalve besluiten aan te wijzen als “beschermde verzameling” een verzameling “van bijzondere cultuurhistorische of wetenschappelijke betekenis, die als geheel of door een of meer van de cultuurgoederen die een wezenlijk onderdeel van de verzameling zijn als onvervangbaar en onmisbaar behoort te worden behouden voor het Nederlands cultuurbezit”.³¹ De Minister moet een dergelijk besluit vergezeld doen gaan van een algemene omschrijving van de beschermde verzameling en van een opsomming van de cultuurgoederen die tot de beschermde verzameling behoren.³² In een spoedeisend geval kan de Minister bij het besluit volstaan met een algemene omschrijving van de verzameling.³³ De Minister moet in dat geval zo spoedig mogelijk na het besluit een opsomming van de cultuurgoederen die tot de verzameling behoren, vaststellen.³⁴

In de tweede plaats kan de Minister ambtshalve besluiten een rijksmonument tezamen met cultuurgoederen aan te wijzen als ensemble, indien het geheel van rijksmonument en de cultuurgoederen in onderlinge samenhang van bijzondere cultuurhistorische of wetenschappelijke betekenis is.³⁵ Te denken valt hierbij bijvoorbeeld aan een koets die zodanig met een kasteel is verbonden dat zij bij dit kasteel moet blijven en samen met dit kasteel moet worden behouden. Van aangewezen ensembles moet de Minister een voor eenieder raadpleegbaar en aan het rijksmonumentenregister gekoppeld informatiesysteem bijhouden.³⁶ Dit informatiesysteem moet voor een opgenomen ensemble in ieder geval bevatten: (1) een algemene omschrijving; (2) een opsomming van het rijksmonument en, voor zover de eigenaar daarmee heeft ingestemd, de

³⁰ *Handelingen II* 2014/15, nr. 90, item 21, p. 45.

³¹ Artikel 3.7 lid 2 Erfgoedwet.

³² Artikel 3.7 lid 3 Erfgoedwet.

³³ Artikel 3.8 lid 1 Erfgoedwet.

³⁴ Artikel 3.8 lid 2 Erfgoedwet.

³⁵ Artikel 3.13 Erfgoedwet.

³⁶ Artikel 3.14 lid 1 en 2 Erfgoedwet.

Blad 10/36 cultuurgoederen die behoren tot het ensemble; en (3) de motivering van de aanwijzing van het ensemble.³⁷

De Erfgoedwet definieert een verzameling als “cultuurgoederen die uit cultuurhistorisch of wetenschappelijk oogpunt bij elkaar horen”.³⁸ Een ensemble wordt in de wet gedefinieerd als een als zodanig aangewezen “rijksmonument met cultuurgoederen”.³⁹ Ook hier moet mobiel erfgoed dus, wil het door de Minister als onderdeel van een beschermde verzameling of ensemble kunnen worden aangewezen, kunnen worden gekwalificeerd als cultuurgoed. Hetgeen wij hierboven hebben opgemerkt over de definitie van het begrip “cultuurgoed” in het kader van de aanwijzing van cultuurgoed als beschermd cultuurgoed (zie par. 2.2.2), geldt hier onverkort. Dit brengt mee dat een collectie (historische) vervoermiddelen als een beschermde verzameling en een rijksmonument met daarbij behorende (historische) vervoermiddelen als een ensemble kan worden aangewezen. Zoals nog zal blijken, betreft het belangrijkste verschil tussen enerzijds een als beschermd cultuurgoed aangewezen cultuurgoed en anderzijds cultuurgoed als onderdeel van een beschermde verzameling of ensemble de criteria voor aanwijzing (zie par. 2.4).

2.3 Aanwijzing van mobiel erfgoed als beschermd cultuurgoed

Aangezien mobiel erfgoed onzes inziens onder de door de Erfgoedwet gehanteerde definitie van “cultuurgoed” valt (zie par. 2.2), is de vervolgvraag of mobiel erfgoed kan worden aangewezen als beschermd cultuurgoed, oftewel of mobiel erfgoed ook in een concreet geval onder de ambtshalve aanwijzingsbevoegdheid van de Minister valt. Hiervoor moet onderscheid worden gemaakt tussen enerzijds mobiel erfgoed dat zich in particuliere eigendom bevindt en anderzijds mobiel erfgoed dat eigendom is van de Staat, een provincie, een gemeente of een andere publiekrechtelijke rechtspersoon.

Het onderscheid tussen privaat cultuurgoed en publiek cultuurgoed wordt niet met zoveel woorden in de Erfgoedwet zelf gemaakt. Wel onderscheidt de memorie van toelichting in de algemene opmerkingen over de wettelijke bescherming van erfgoed (zie par. 3)⁴⁰ enerzijds cultuurgoederen “in privaat bezit” en anderzijds cultuurgoederen “in bezit van overheden”.⁴¹ Het onderscheid blijkt ook uit de systematiek van de Erfgoedwet, die immers regels geeft voor de bescherming van *beschermd* cultuurgoed⁴² – oftewel door de Minister als zodanig aangewezen cultuurgoed⁴³ – enerzijds en voor de bescherming van cultuurgoed van de Staat, provincies, gemeenten en andere publiekrechtelijke rechtspersonen anderzijds.⁴⁴ Dit hangt ermee samen dat publiek cultuurgoed reeds onder de Wbc niet werd aangewezen als beschermd cultuurgoed. “Bij overheden is steeds voldoende

³⁷ Artikel 3.14 lid 3 Erfgoedwet.

³⁸ Artikel 1.1 aanhef en onder “verzameling” Erfgoedwet.

³⁹ Artikel 1.1 aanhef en onder “ensemble” Erfgoedwet.

⁴⁰ Hoofdstuk 4 Erfgoedwet.

⁴¹ *Kamerstukken II* 2014/15, 34109, nr. 3, p. 22-24.

⁴² Paragraaf 4.1 Erfgoedwet.

⁴³ Artikel 1.1 aanhef en onder “beschermd cultuurgoed” Erfgoedwet.

⁴⁴ Paragraaf 4.2 Erfgoedwet.

Blad 11/36 verantwoordelijkheidsgevoel voor eigen werkelijk belangrijk kunstbezit verondersteld”, aldus de memorie van toelichting.⁴⁵

Mobiel erfgoed kan dus enkel worden aangewezen als beschermd cultuuroed als het zich in particuliere eigendom bevindt. Mobiel erfgoed dat zich in publieke eigendom bevindt, kan niet als beschermd cultuuroed worden aangewezen en geniet daarom niet dezelfde wettelijke bescherming als mobiel erfgoed dat zich in private eigendom bevindt en wel als beschermd cultuuroed kan worden aangewezen (zie par. 3). Volgens de RCE is mobiel erfgoed voor het overgrote deel in particuliere eigendom.⁴⁶ In de praktijk, zo is de verwachting, zal mobiel erfgoed dan ook in de meeste gevallen onder de ambtshalve aanwijzingsbevoegdheid van de Minister vallen.

2.4 Criteria voor aanwijzing van mobiel erfgoed als beschermd cultuuroed

2.4.1 Beschermd cultuuroed

Het laatste punt dat van belang is voor beantwoording van de vraag of mobiel erfgoed kan worden aangewezen als beschermd erfgoed, betreft de zogeheten criteria voor aanwijzing. Alleen als mobiel erfgoed in staat is te voldoen aan deze criteria, kan mobiel erfgoed immers uiteindelijk door de Minister als beschermd erfgoed worden aangewezen.

Vooropgesteld moet worden dat de bevoegdheid van de Minister om cultuuroederen aan te wijzen als beschermd cultuuroed en aldus wettelijk te beschermen onder de Erfgoedwet, in beginsel (zie par. 5.2) een ambtshalve bevoegdheid is.⁴⁷ De Minister kan aldus overgaan tot aanwijzing van cultuuroed als beschermd cultuuroed indien en zodra hem dat goeddunkt, mits daarbij is voldaan aan de criteria voor aanwijzing. In dit verband moet de Minister twee zaken in acht nemen.

Ten eerste moet de Minister zich ervan vergewissen of het desbetreffende cultuuroed “van bijzondere cultuurhistorische of wetenschappelijke betekenis of uitzonderlijke schoonheid” is.⁴⁸ De Erfgoedwet werkt nergens nader uit wanneer cultuuroed aan (een van) deze eigenschappen voldoet. Wel merkt de memorie van toelichting in algemene zin op ten aanzien van de aanwijzing van een monument als rijksmonument – de desbetreffende wetsbepaling verwijst eveneens naar de “cultuurhistorische” betekenis van de zaak⁴⁹ – dat in het aanwijzingsbeleid begrippen als “gaafheid” en “authenticiteit” een belangrijke rol spelen, omdat deze begrippen “mede de

⁴⁵ *Kamerstukken II* 2014/15, 34109, nr. 3, p. 82.

⁴⁶ www.cultureelerfgoed.nl/onderwerpen/mobiel-erfgoed

⁴⁷ Artikel 3.7 lid 1 Erfgoedwet.

⁴⁸ Artikel 3.7 lid 1 Erfgoedwet.

⁴⁹ Artikel 3.1 lid 1 Erfgoedwet.

Blad 12/36 cultuurhistorische waarde [bepalen; MH & YC] die aan een materiële zaak wordt toegekend” en “een reden voor aanwijzing [vormen; MH & YC]”.⁵⁰

Ten tweede moet de Minister beoordelen of het cultuurgood als “onvervangbaar en onmisbaar” behoort te worden behouden voor het Nederlands cultuurbezit.⁵¹ De Erfgoedwet voorziet de eigenschappen “onvervangbaar” en “onmisbaar” van een nadere omschrijving door te bepalen dat een cultuurgood:

- a. onvervangbaar is indien (nagenoeg) geen ander of gelijksoortig cultuurgood in goede staat in Nederland aanwezig is;⁵² en
- b. onmisbaar is indien het cultuurgood een symbool-, schakel- of ijkfunctie heeft.⁵³

De memorie van toelichting werkt de genoemde functies op grond waarvan cultuurgood onmisbaar kan zijn, nader uit. Bij een symboolfunctie dient het cultuurgood als een duidelijke herinnering aan personen of gebeurtenissen die voor de Nederlandse geschiedenis van overtuigend belang zijn.⁵⁴ Cultuurgood vervult een schakelfunctie als het als wezenlijk element van overtuigend belang is in een ontwikkeling die voor de wetenschapsbeoefening, met inbegrip van de beoefening van de cultuurgeschiedenis, in Nederland.⁵⁵ Een ijkfunctie ten slotte is de functie van een cultuurgood als wezenlijke bijdrage in het onderzoek of de kennis van andere belangrijke cultuurgoederen.⁵⁶

Wij zien op voorhand geen reden waarom mobiel erfgoed in algemene zin niet zou kunnen voldoen aan de criteria voor aanwijzing. Als roerende zaken die deel uitmaken van cultureel erfgoed zijn vervoermiddelen als zodanig niet op voorhand ongeschikt om te voldoen aan de criteria voor aanwijzing. Of een vervoermiddel – dan wel een categorie vervoermiddelen – in een *concreet* geval als beschermd cultuurgood wordt aangewezen, is uiteraard overgelaten aan het oordeel van de Minister en het beleid dat ter zake wordt opgesteld, maar wij zien geen reden waarom vervoermiddelen in *algemene* zin niet als zodanig zouden kunnen worden aangewezen.

2.4.2 Beschermd verzameling en ensemble

Zelfs als mobiel erfgoed in een concreet geval niet voldoet aan de criteria voor aanwijzing, hoeft dit niet eraan in de weg te staan dat het desbetreffende cultuurgood door aanwijzing wettelijk wordt beschermd, zij het niet als een individueel beschermd cultuurgood, maar als onderdeel van een beschermd verzameling. Dit hangt samen met een bijzonder kenmerk van beschermd verzamelingen. Evenals individuele cultuurgoederen moet een verzameling voldoen aan de bovengenoemde

⁵⁰ *Kamerstukken II 2014/15, 34109, nr. 3, p. 17.*

⁵¹ Artikel 3.7 lid 1 Erfgoedwet.

⁵² Artikel 3.7 lid 4 aanhef en onder a Erfgoedwet.

⁵³ Artikel 3.7 lid 4 aanhef en onder b Erfgoedwet.

⁵⁴ *Kamerstukken II 2014/15, 34109, nr. 3, p. 73.*

⁵⁵ *Kamerstukken II 2014/15, 34109, nr. 3, p. 73.*

⁵⁶ *Kamerstukken II 2014/15, 34109, nr. 3, p. 73.*

eigenschappen van onvervangbaarheid en onmisbaarheid.⁵⁷ Bijzonder aan beschermde verzamelingen is evenwel dat zij cultuurgoederen kunnen omvatten die *op zichzelf* niet onvervangbaar en onmisbaar zijn en individueel dus niet als beschermd cultuurgoed zouden zijn aangewezen.⁵⁸ Bij de aanwijzing als beschermde verzameling gaat het immers om de onvervangbaarheid en onmisbaarheid van de verzameling als geheel of van één of meer van de cultuurgoederen die een wezenlijk onderdeel van de verzameling zijn.⁵⁹ Wanneer een verzameling echter eenmaal als beschermde verzameling is aangewezen, is elk cultuurgoed uit de verzameling een beschermd cultuurgoed, ook al is dat cultuurgoed op zichzelf bezien niet onvervangbaar en onmisbaar.⁶⁰

Hoewel de memorie van toelichting de zojuist beschreven mogelijkheid niet vermeldt ten aanzien van ensembles (de daarop betrekking hebbende aanwijzingsbevoegdheid van de Minister is namelijk pas bij amendement in de Erfgoedwet opgenomen),⁶¹ moet onzes inziens om wetstechnische redenen voor ensembles hetzelfde worden aangenomen. Weliswaar moet sprake zijn van een rijksmonument,⁶² zodat het monument in kwestie moet voldoen aan de criteria voor aanwijzing als rijksmonument,⁶³ maar voor de afzonderlijke cultuurgoederen die bij dat monument horen lijkt dat niet te gelden; zij hoeven “slechts” *tezamen* met het rijksmonument zodanig een geheel te vormen dat het geheel van rijksmonument en cultuurgoederen in onderlinge samenhang van bijzondere cultuurhistorische of wetenschappelijke betekenis is.⁶⁴ Ook hier lijkt dus de mogelijkheid te bestaan dat een (historisch) vervoermiddel dat individueel niet als beschermd cultuurgoed zou zijn aangemerkt, wel als onderdeel van een ensemble wettelijke bescherming geniet.

2.5 Tussenconclusie

Wij concluderen op basis van het voorgaande dat mobiel erfgoed kan worden aangewezen als beschermd erfgoed onder de huidige Erfgoedwet. Mobiel erfgoed kan immers worden gekwalificeerd als een cultuurgoed dat door de Minister kan worden aangewezen (op zichzelf als beschermd cultuurgoed of als onderdeel van een beschermde verzameling of ensemble).

⁵⁷ Artikel 3.7 lid 2 in verbinding met lid 5 in verbinding met lid 4 Erfgoedwet.

⁵⁸ *Kamerstukken II* 2014/15, 34109, nr. 3, p. 19.

⁵⁹ *Kamerstukken II* 2014/15, 34109, nr. 3, p. 19.

⁶⁰ *Kamerstukken II* 2014/15, 34109, nr. 3, p. 19.

⁶¹ *Kamerstukken II* 2014/15, 34109, nr. 41. Het amendement is aangenomen (*Handelingen II* 2014/15, nr. 96, item 9, p. 1).

⁶² Artikel 3.13 Erfgoedwet.

⁶³ Artikel 3.1 Erfgoedwet.

⁶⁴ Artikel 3.13 Erfgoedwet.

3. Wettelijke bescherming van mobiel erfgoed

3.1 Inleiding

Na aanwijzing van mobiel erfgoed als beschermd cultuurogoed treden op grond van de Erfgoedwet verschillende rechtsgevolgen in werking. Deze rechtsgevolgen geven handen en voeten aan de wettelijke bescherming van mobiel erfgoed.⁶⁵ In algemene zin heeft deze bescherming tot gevolg dat de eigenaar van de desbetreffende zaak in zekere mate wordt beperkt in de omgang met zijn eigendom.⁶⁶ De wetgever acht het van belang dat daarbij een zorgvuldige afweging wordt gemaakt tussen enerzijds het belang dat met de bescherming is gediend en anderzijds het belang van de eigenaar en het vrije verkeer van goederen.⁶⁷ Het doel is de ongewenste uitvoer van roerend erfgoed te voorkomen, zonder daarbij evenwel de particuliere eigendom of de handel nodeloos te beperken.⁶⁸ Dit komt ook terug in de criteria voor aanwijzing (zie par. 2.4),⁶⁹ die zich immers richten op een beperkte groep cultuurgoederen die onvervangbaar en onmisbaar zijn.⁷⁰ Ook is voor aanwijzing in bepaalde gevallen toestemming van de eigenaar nodig (zie par. 5.2),⁷¹ namelijk wanneer diens aanspraak op het desbetreffende cultuurogoed zodanig wordt geacht dat aanwijzing niet zonder diens toestemming kan plaatsvinden.⁷²

De rechtsgevolgen kunnen in de volgende drie categorieën worden verdeeld: plichten (par. 3.2), verboden (par. 3.3) en sancties (par. 3.4). De plichten en verboden zijn op de volgende pagina in een schematisch overzicht verwerkt.

⁶⁵ Paragraaf 4.1 Erfgoedwet.

⁶⁶ *Kamerstukken II* 2014/15, 34109, nr. 3, p. 22.

⁶⁷ *Kamerstukken II* 2014/15, 34109, nr. 3, p. 5, 22.

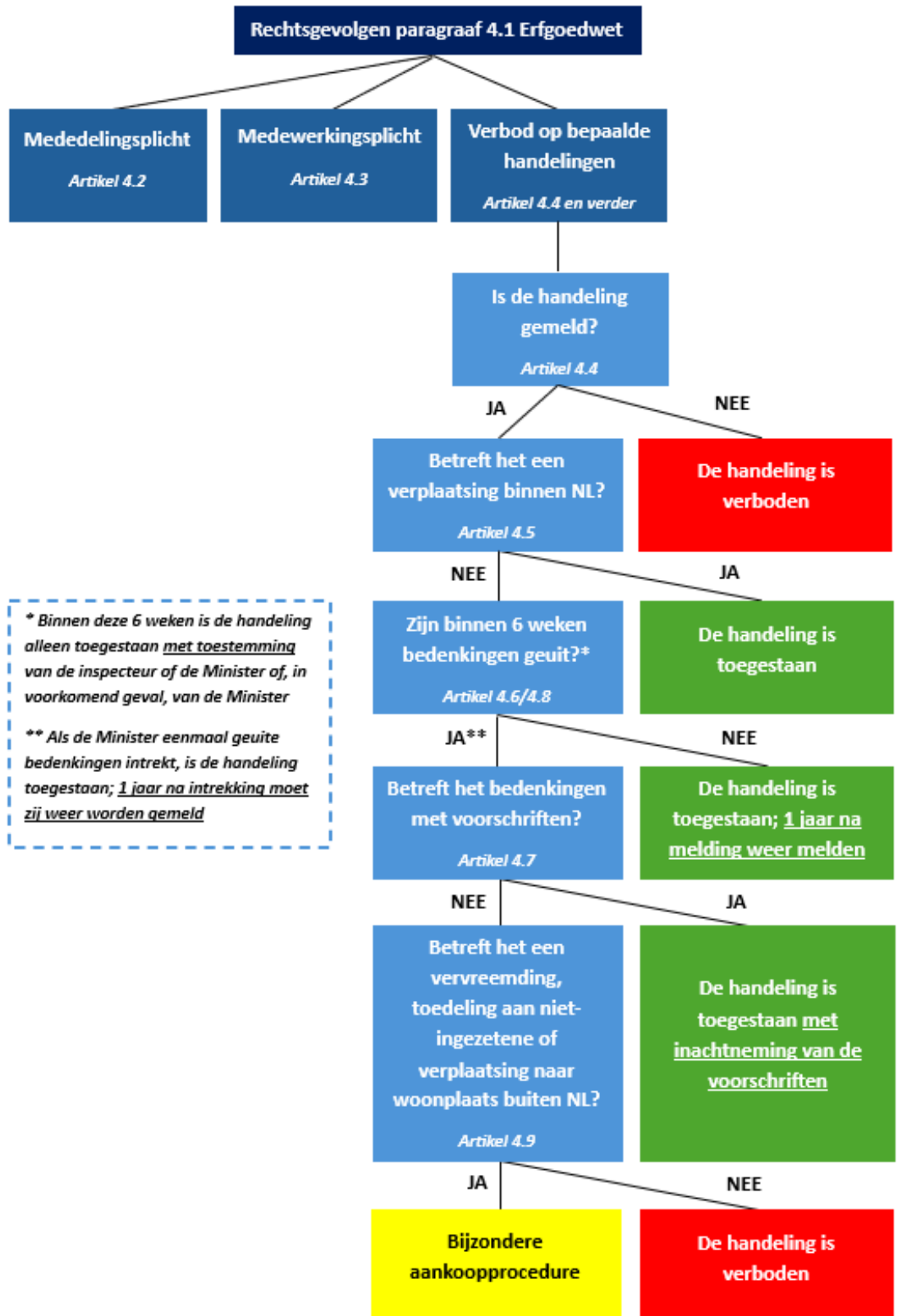
⁶⁸ *Kamerstukken II* 2014/15, 34109, nr. 3, p. 17.

⁶⁹ Artikel 3.7 lid 1 en 2 in verbinding met lid 4 Erfgoedwet.

⁷⁰ *Kamerstukken II* 2014/15, 34109, nr. 3, p. 17.

⁷¹ Artikel 3.9 Erfgoedwet.

⁷² *Kamerstukken II* 2014/15, 34109, nr. 3, p. 73-74.

Figuur 1 De rechtsgevolgen: plichten (par. 3.2), verboden (par. 3.3) en sancties (par. 3.4). De plichten en verboden in een schematisch overzicht verwerkt.

3.2 Plichten

3.2.1 Mededelingsplicht

De eerste plicht betreft de zogeheten mededelingsplicht. De eigenaar van een als beschermd cultuurgoed aangewezen cultuurgoed moet degene aan wie hij het desbetreffende cultuurgoed vervreemdt of aan wie hij met betrekking tot dit cultuurgoed rechten verleent, vooraf medelen dat het cultuurgoed is aangewezen als beschermd cultuurgoed.⁷³ De eigenaar van een als beschermd cultuurgoed aangewezen (historisch) vervoermiddel moet dus bij een voorgenomen overdracht van of vestiging van een beperkt recht op zijn vervoermiddel aan de beoogde verkrijger of beperkt gerechtigde mededelen dat het vervoermiddel de status van beschermd cultuurgoed heeft. De memorie van toelichting vermeldt over deze plicht onder meer dat haar betekenis is gelegen in het “scherpstellen” van de nog te bespreken civielrechtelijke gevolgen (zie par. 3.4.3).⁷⁴

Wij zien praktische moeilijkheden ten aanzien van het (bestuursrechtelijke) toezicht op de naleving en de sanctionering van de mededelingsplicht (zie par. 3.4.1). Hoe kan de Minister immers vaststellen of in een concreet geval aan de mededelingsplicht is voldaan? Wij komen hierop terug bij de bespreking van de vraag of de Erfgoedwet (andere) problemen in zich bergt die de bescherming van mobiel erfgoed mogelijk in de weg staan (zie par. 5).

3.2.2 Medewerkingsplicht

De tweede plicht betreft de zogeheten medewerkingsplicht. Degene die een cultuurgoed onder zich heeft, moet het desgevraagd aan de door de Minister met het toezicht op de naleving van de Erfgoedwet belaste inspecteur (“**Inspecteur**”)⁷⁵ tonen en deze onverwijld de vermissing of het tenietgaan van het cultuurgoed melden.⁷⁶ De memorie van toelichting vermeldt dat de plicht desgevraagd te tonen een concretisering is van de algemene plicht medewerking te verlenen aan een (bestuursrechtelijke) toezichthouder,⁷⁷ terwijl de plicht te melden een extra verplichting betreft.⁷⁸ Volgens de memorie van toelichting dient het onverwijld melden van vermissing twee doelen: (1) het biedt bij overtreding de mogelijkheid tot vervolging van de eigenaar indien deze het cultuurgoed zonder voorafgaande melding naar het buitenland heeft gebracht; en (2) het maakt het mogelijk dat de opsporing van

⁷³ Artikel 4.2 Erfgoedwet.

⁷⁴ *Kamerstukken II* 2014/15, 34109, nr. 3, p. 77.

⁷⁵ Het betreft de Inspectie Overheidsinformatie en Erfgoed (artikel 8.3 Erfgoedwet in verbinding met artikel 1 Besluit van de Minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap van 14 juni 2016, nr. EGI/998544, tot aanwijzing van ambtenaren van de Erfgoedinspectie als inspecteurs Erfgoedwet (*Staatscourant* 2016, 33168)).

⁷⁶ Artikel 4.3 Erfgoedwet.

⁷⁷ Artikel 5:20 lid 1 Algemene wet bestuursrecht (“**Awb**”).

⁷⁸ *Kamerstukken II* 2014/15, 34109, nr. 3, p. 77.

een vermist cultuurgood zo snel mogelijk in gang wordt gezet.⁷⁹ De wet en memorie van toelichting werken niet nader uit wat onder “vermissing” moet worden verstaan. Het lijkt erom te gaan dat degene die het desbetreffende cultuurgood tot voor kort onder zich had, niet meer weet waar het cultuurgood zich bevindt.

3.3 Verboden

3.3.1 De verboden handelingen

Naast de zojuist besproken plichten geldt een aantal verboden op bepaalde handelingen met betrekking tot beschermd cultuurgood (“**Handelingen**” en “**Handeling**”). De Erfgoedwet bevat verboden met betrekking tot de volgende zeven Handelingen:

- a. het verplaatsen van het cultuurgood;⁸⁰
- b. het in veiling brengen van het cultuurgood;⁸¹
- c. het vervreemden van het cultuurgood;⁸²
- d. het bezwaren van het cultuurgood;⁸³
- e. het verhuren van het cultuurgood;⁸⁴
- f. het in bruikleen geven van het cultuurgood;⁸⁵ en
- g. het bij boedelscheiding aan een niet-ingezetene toedelen van het cultuurgood.⁸⁶

Hoewel deze Handelingen alleen met zoveel woorden zijn opgesomd in het kader van het eerste in de Erfgoedwet geregelde verbod, te weten het verbod op een Handeling zonder melding (zie par. 3.3.2),⁸⁷ gelden zij ook voor de andere verboden. De wetsbepalingen die deze andere verboden betreffen, spreken in algemene zin van “handelingen”, waarmee steeds wordt bedoeld op de zojuist opgesomde Handelingen.⁸⁸ Dat de Handelingen in het kader van een specifiek verbod zijn opgesomd en daarnaar in het kader van de overige verboden – en meer in het algemeen in de wetsbepalingen betreffende de bescherming van beschermd cultuurgood – uitsluitend verkort wordt verwezen, heeft geen inhoudelijke consequenties en is ingegeven door redactionele overwegingen.⁸⁹

De memorie van toelichting bevat geen nadere omschrijving van de Handelingen. Alleen ten aanzien van het verplaatsingsbegrip wordt opgemerkt dat daarmee wordt bedoeld op het “naar een andere locatie brengen” van cultuurgood.⁹⁰ Ten aanzien van

⁷⁹ *Kamerstukken II 2014/15, 34109, nr. 3, p. 77.*

⁸⁰ Artikel 4.4 aanhef en onder a Erfgoedwet.

⁸¹ Artikel 4.4 aanhef en onder b Erfgoedwet.

⁸² Artikel 4.4 aanhef en onder c Erfgoedwet.

⁸³ Artikel 4.4 aanhef en onder d Erfgoedwet.

⁸⁴ Artikel 4.4 aanhef en onder e Erfgoedwet.

⁸⁵ Artikel 4.4 aanhef en onder f Erfgoedwet.

⁸⁶ Artikel 4.4 aanhef en onder g Erfgoedwet.

⁸⁷ Artikel 4.4 Erfgoedwet.

⁸⁸ Artikel 4.1 Erfgoedwet.

⁸⁹ *Kamerstukken II 2014/15, 34109, nr. 3, p. 77.*

⁹⁰ *Kamerstukken II 2014/15, 34109, nr. 3, p. 77.*

Blad 18/36 het in veiling brengen van cultuurogoed wordt nog opgemerkt dat deze verkoopwijze afzonderlijk is vermeld naast vervreemding vanwege het praktische belang daarvan voor cultuurogoed en omwille van de duidelijkheid.⁹¹

3.3.2 Eerste verbod: handeling zonder melding

Ten eerste is het verboden zonder schriftelijke melding aan de Inspecteur de hierboven beschreven Handelingen te verrichten.⁹² De memorie van toelichting vermeldt dat de verplichte voorafgaande melding van verplaatsing en het toekennen van rechten met betrekking tot beschermd cultuurogoed als doel heeft het kunnen “traceren” van beschermd cultuurogoed.⁹³

3.3.3 Tweede verbod: handeling zonder toestemming

Ten tweede is het verboden gedurende zes weken na de verzending van de melding aan de Inspecteur zonder toestemming van de Inspecteur of de Minister de Handelingen te verrichten, tenzij de melding alleen het voornemen tot verplaatsing binnen Nederland betreft.⁹⁴ Een verplaatsing binnen Nederland is dus onmiddellijk na de melding toegestaan.⁹⁵ Voor de overige Handelingen, zo benadrukt de memorie van toelichting, geldt gedurende een termijn van zes weken – deze termijn kan niet worden verlengd – een verbod zolang geen toestemming wordt verleend.⁹⁶ De bedoelde toestemming kan alleen door de Minister en dus niet (ook) door de Inspecteur worden gegeven als de Handeling ertoe strekt het cultuurogoed buiten Nederland te brengen.⁹⁷

3.3.4 Derde verbod: handeling na bedenkingen

Ten derde is het verboden de Handelingen te verrichten als de Minister binnen de termijn van zes weken na de melding aan de Inspecteur (zie par. 3.3.3) tegen de desbetreffende Handeling schriftelijk bedenkingen heeft aangevoerd bij degene die de melding heeft gedaan.⁹⁸ Met het aanvoeren van dergelijke bedenkingen verbiedt de Minister in feite de gemelde Handeling.⁹⁹ Daarbij geldt dat de bedenkingen alleen kunnen zijn gegrond op de overweging dat er gevaar is voor het verlies van het cultuurogoed voor het in Nederland aanwezige cultuurbezit.¹⁰⁰

Bij het aanvoeren van bedenkingen kan de Minister meedelen dat het verbod niet geldt voor zover aan de Handeling uitvoering wordt gegeven met inachtneming van door

⁹¹ *Kamerstukken II 2014/15, 34109, nr. 3, p. 77.*

⁹² Artikel 4.4 Erfgoedwet.

⁹³ *Kamerstukken II 2014/15, 34109, nr. 3, p. 77.*

⁹⁴ Artikel 4.5 Erfgoedwet.

⁹⁵ *Kamerstukken II 2014/15, 34109, nr. 3, p. 78.*

⁹⁶ *Kamerstukken II 2014/15, 34109, nr. 3, p. 78.*

⁹⁷ Artikel 4.5 Erfgoedwet.

⁹⁸ Artikel 4.6 Erfgoedwet.

⁹⁹ *Kamerstukken II 2014/15, 34109, nr. 3, p. 78.*

¹⁰⁰ Artikel 4.6 Erfgoedwet.

hem daarbij gestelde voorschriften.¹⁰¹ Aldus kan het instrument van het aanvoeren van bedenkingen worden “verzacht” voor situaties waarin tegen een gemelde Handeling geen bedenkingen zouden bestaan wanneer daarbij bepaalde voorschriften in acht zouden worden genomen; de memorie van toelichting noemt als voorbeeld “een bruikleen voor een tentoonstelling waarbij de terugkeer van het beschermd cultuurogoed na afloop van de tentoonstelling sluitend is geregeld”.¹⁰² De voorschriften strekken alleen – overeenkomstig de al genoemde grondslag van de bedenkingen zelf – ter voorkoming van het verlies van het cultuurogoed voor het in Nederland aanwezige cultuurbezit.¹⁰³

Als de Minister geen bedenkingen aanvoert, is de Handeling een jaar na de verzending van de melding opnieuw verboden.¹⁰⁴ De Handeling kan dus binnen een jaar na de melding worden verricht, waarna de Handeling opnieuw moet worden gemeld.¹⁰⁵ De Minister moet, als hij de bovengenoemde termijn van zes weken ongebruikt laat verstrijken, desgevraagd binnen acht dagen schriftelijk bevestigen dat hij geen bedenkingen heeft.¹⁰⁶ Als de Minister eerder aangevoerde bedenkingen weer intrekt, is de Handeling een jaar na de intrekking van de bedenkingen opnieuw verboden.¹⁰⁷

Als de Minister bedenkingen aanvoert tegen bepaalde typen handeling, wordt een bijzondere aankoopprocedure “geactiveerd”. De memorie van toelichting merkt hierover op dat als door een handeling de mogelijkheid ontstaat dat een cultuurogoed voor Nederland verloren gaat, de Minister daartegen bedenkingen kan aanvoeren die uiteindelijk ertoe kunnen leiden dat de Minister in onderhandeling treedt met de eigenaar over aankoop van het cultuurogoed.¹⁰⁸ Het betreft de volgende drie handelingen:

- a. vervreemding van het cultuurogoed;¹⁰⁹
- b. toedeling van het cultuurogoed aan een niet-ingezetene;¹¹⁰ en
- c. verplaatsing van het cultuurogoed naar de buiten Nederland gelegen vaste woonplaats van de eigenaar.¹¹¹

De bijzondere aankoopprocedure verloopt op hoofdlijnen als volgt. Als de Minister bedenkingen heeft aangevoerd tegen een van de drie genoemde handelingen, moet hij van die bedenkingen mededeling doen door plaatsing in de Staatscourant¹¹² en daarnaast mogelijk op een andere geschikte wijze, waarbij de memorie van toelichting als voorbeeld publicatie via een website noemt.¹¹³ Aldus wordt publiekelijk kenbaar

¹⁰¹ Artikel 4.7 lid 1 Erfgoedwet.

¹⁰² *Kamerstukken II 2014/15, 34109, nr. 3, p. 78.*

¹⁰³ Artikel 4.7 lid 2 Erfgoedwet.

¹⁰⁴ Artikel 4.8 lid 1 Erfgoedwet.

¹⁰⁵ *Kamerstukken II 2014/15, 34109, nr. 3, p. 78.*

¹⁰⁶ Artikel 4.8 lid 2 Erfgoedwet.

¹⁰⁷ Artikel 4.8 lid 3 Erfgoedwet.

¹⁰⁸ *Kamerstukken II 2014/15, 34109, nr. 3, p. 22.*

¹⁰⁹ Artikel 4.9 aanhef en onder a Erfgoedwet.

¹¹⁰ Artikel 4.9 aanhef en onder b Erfgoedwet.

¹¹¹ Artikel 4.9 aanhef en onder c Erfgoedwet.

¹¹² Artikel 4.9 lid 1 aanhef in verbinding met lid 2 en 3 Erfgoedwet.

¹¹³ *Kamerstukken II 2014/15, 34109, nr. 3, p. 79.*

gemaakt dat beschermd cultuurgood mogelijk uit Nederland verdwijnt.¹¹⁴ Gedurende zes weken na deze publicatie kunnen mogelijke kopers van het cultuurgood zich melden bij de Minister.¹¹⁵ De Minister moet aanmeldingen onverwijld doorgeven aan de eigenaar van het cultuurgood,¹¹⁶ waarna het aan de eigenaar is al dan niet in te gaan op aanmeldingen door contact op te nemen met de mogelijke kopers.¹¹⁷

Als de termijn van zes weken is verstreken en geen koop tot stand is gekomen met een particulier, gelden de bedenkingen van de Minister als een aanbod van de Staat tot aankoop van het cultuurgood.¹¹⁸ Dit aanbod geldt drie maanden,¹¹⁹ maar kan in onderling overleg worden verlengd door de Minister en de eigenaar.¹²⁰ Op schriftelijk verzoek van de eigenaar kan het moment van aanvang van het aanbod van de Staat worden uitgesteld.¹²¹ Dit zal zich met name voordoen als de eigenaar reeds in onderhandeling is met een mogelijke koper.¹²² De eigenaar moet dan ervoor zorgen dat de Minister vóór het verstrijken van de termijn van zes weken een dergelijk verzoek tot uitstel heeft ontvangen.¹²³ De termijn voor aanmeldingen blijft overigens zes weken, zodat de eigenaar met uitstel niet kan bereiken dat alsnog een aanmelding binnenkomt als hij er binnen zes weken nog geen heeft ontvangen.¹²⁴

Onverwijld na het aanbod van de Staat, dat dus drie maanden geldt, treedt de Minister in onderhandeling met de eigenaar over de koopprijs en de overige verkoopvoorwaarden.¹²⁵ Als partijen geen overeenstemming kunnen bereiken, stelt de rechtbank Den Haag op het verzoek van een van hen de koopprijs vast, tenzij de eigenaar te kennen geeft af te zien van de handeling of de Minister zijn bedenkingen intrekt.¹²⁶ Daarbij moet de rechtbank advies inwinnen van deskundigen,¹²⁷ op welk advies beide partijen kunnen reageren.¹²⁸ Binnen een maand nadat de rechtbank de koopprijs onherroepelijk heeft vastgesteld, kan de eigenaar nogmaals aangeven af te zien van de handeling en kan de Minister nogmaals aangeven zijn bedenkingen in te trekken.¹²⁹ Zien zij hiervan af, dan geldt de vastgestelde koopprijs als overeengekomen tussen partijen.¹³⁰

¹¹⁴ *Kamerstukken II 2014/15, 34109, nr. 3, p. 79.*

¹¹⁵ Artikel 4.10 lid 1 Erfgoedwet.

¹¹⁶ Artikel 4.10 lid 2 Erfgoedwet.

¹¹⁷ *Kamerstukken II 2014/15, 34109, nr. 3, p. 79.*

¹¹⁸ Artikel 4.10 lid 3 Erfgoedwet.

¹¹⁹ Artikel 4.10 lid 4 Erfgoedwet.

¹²⁰ Artikel 4.10 lid 6 Erfgoedwet.

¹²¹ Artikel 4.10 lid 5 Erfgoedwet.

¹²² *Kamerstukken II 2014/15, 34109, nr. 3, p. 79.*

¹²³ *Kamerstukken II 2014/15, 34109, nr. 3, p. 79.*

¹²⁴ *Kamerstukken II 2014/15, 34109, nr. 3, p. 79.*

¹²⁵ Artikel 4.13 Erfgoedwet.

¹²⁶ Artikel 4.14 lid 1 Erfgoedwet.

¹²⁷ Artikel 4.14 lid 2 Erfgoedwet.

¹²⁸ Artikel 4.14 lid 3 Erfgoedwet.

¹²⁹ Artikel 4.15 lid 1 Erfgoedwet.

¹³⁰ Artikel 4.15 lid 2 Erfgoedwet.

Blad 21/36 De bijzondere aankoopprocedure is niet toepasselijk als de Minister aan zijn bedenkingen voorschriften heeft verbonden.¹³¹

3.4 Sancties

3.4.1 Bestuursrecht

Overtreding van de zojuist beschreven plichten en verboden kan in de eerste plaats ertoe leiden dat de overtreder een bestuursrechtelijke sanctie wordt opgelegd. De Minister is belast met de bestuursrechtelijke handhaving van het bij of krachtens de Erfgoedwet bepaalde, welke taak omvat:

- a. het houden van toezicht op de naleving van het bij of krachtens de Erfgoedwet bepaalde, met inbegrip van het verzamelen en registreren van gegevens die hiervoor van belang zijn;¹³² en
- b. het opleggen van een bestuurlijke sanctie wegens een gedraging die in strijd is met het bij of krachtens de Erfgoedwet bepaalde.¹³³

Met het toezicht op de naleving van het bij of krachtens de Erfgoedwet bepaalde zijn belast de bij besluit door de Minister aangewezen inspecteurs en andere bij besluit van de Minister daartoe aangewezen ambtenaren;¹³⁴ het betreft hier de Inspectie Overheidsinformatie en Erfgoed (“IOE”).¹³⁵ De Minister is bevoegd tot oplegging van een last onder bestuursdwang ter handhaving van het bepaalde bij of krachtens de Erfgoedwet.¹³⁶ De memorie van toelichting vermeldt dat in verband met de omstandigheid dat de Minister met de bevoegdheid tot het opleggen van een last onder bestuursdwang ook de bevoegdheid tot het opleggen van een last onder dwangsom heeft,¹³⁷ de Minister afhankelijk van de situatie een last onder bestuursdwang of een last onder dwangsom kan opleggen.¹³⁸ Een last onder bestuursdwang houdt in dat de overtreder een last wordt opgelegd om de overtreding geheel of gedeeltelijk te herstellen en dat het bestuursorgaan bevoegd is de last door feitelijk handelen zelf ten uitvoer te leggen als de last niet (tijdig) wordt uitgevoerd.¹³⁹ Bij een last onder dwangsom wordt de overtreder eenzelfde verplichting tot herstel opgelegd, zij het dat hij een geldsom moet betalen als hij de last niet (tijdig) uitvoert.¹⁴⁰

¹³¹ Artikel 4.11 Erfgoedwet.

¹³² Artikel 8.1 aanhef en onder a Erfgoedwet.

¹³³ Artikel 8.1 aanhef en onder b Erfgoedwet.

¹³⁴ Artikel 8.3 Erfgoedwet.

¹³⁵ Artikel 1 Besluit van de Minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap van 14 juni 2016, nr. EGI/998544, tot aanwijzing van ambtenaren van de Erfgoedinspectie als inspecteurs Erfgoedwet (*Staatscourant* 2016, 33168).

¹³⁶ Artikel 8.2 Erfgoedwet.

¹³⁷ Artikel 5:32 lid 1 Awb.

¹³⁸ *Kamerstukken II* 2014/15, 34109, nr. 3, p. 102.

¹³⁹ Artikel 5:21 Awb.

¹⁴⁰ Artikel 5:31d Awb.

3.4.2 Strafrecht

Overtreding van de plichten en verboden levert in de tweede plaats een economisch delict op in de zin van de Wet op de economische delicten (“WED”).¹⁴¹ Het delict is een misdrijf voor zover het opzettelijk is begaan; het wordt dan bestraft met gevangenisstraf van ten hoogste zes jaren, taakstraf of geldboete van de vijfde categorie,¹⁴² dat wil zeggen een geldboete van ten hoogste € 103.000.¹⁴³ Voor zover het delict geen misdrijf is, is het een overtreding en wordt het bestraft met hechtenis van ten hoogste een jaar, taakstraf of geldboete van de vierde categorie,¹⁴⁴ dat wil zeggen een geldboete van ten hoogste € 25.750.¹⁴⁵ Met de opsporing van de strafbaar gestelde overtredingen van het bij of krachtens de Erfgoedwet bepaalde zijn, onverminderd de algemene opsporingsambtenaren,¹⁴⁶ als buitengewoon opsporingsambtenaar¹⁴⁷ belast:

- a. de inspecteurs van de IOE (zie par. 3.4.1), voor zover zij daartoe bij besluit van de Minister van Veiligheid en Justitie zijn aangewezen;¹⁴⁸ en
- b. de ambtenaren van de rijksbelastingdienst, bevoegd inzake douane.¹⁴⁹

3.4.3 Privaatrecht

In de derde plaats kan overtreding van de verboden vanuit privaatrechtelijk oogpunt worden gezien. Waar de overtreding erop neerkomt dat met betrekking tot beschermd cultuurobject een beschikkingshandeling wordt verricht, zal deze handeling privaatrechtelijk in beginsel geen effect sorteren. Bij het “beschikken” over een goed gaat het om het vervreemden van dat goed aan een ander of om het bezwaren van, dat wil zeggen het vestigen van een beperkt recht op dat goed ten behoeve van een ander. Zoals bleek, zijn deze handelingen in beginsel verboden ten aanzien van beschermd cultuurobject.¹⁵⁰ Deze verboden werken door in de privaatrechtelijke vereisten voor overdracht¹⁵¹ en bezwaring.¹⁵² Vereist voor de overdracht of bezwaring van een goed is een door een beschikkingsbevoegde verrichte levering krachtens geldige titel; aldus zijn vereist een geldige titel, een leveringshandeling – bij bezwaring spreekt men wel van een “vestigingshandeling” – en beschikkingsbevoegdheid van degene die het goed vervreemdt of bezwaart. Voor de rechtsgevolgen – of, beter gezegd: het ontbreken daarvan – kan worden onderscheiden tussen de wederpartij bij vervreemding of bezwaring door de eigenaar van beschermd cultuurobject enerzijds en derden te goeder trouw anderzijds.

¹⁴¹ Artikel 1 aanhef en onder 1° WED in verbinding met artikelen 4.2 tot en met 4.8 Erfgoedwet.

¹⁴² Artikel 6 lid 1 aanhef en onder 1° in verbinding met artikel 1 aanhef en onder 1° WED.

¹⁴³ Artikel 23 lid 4 Wetboek van Strafrecht (“Sr”).

¹⁴⁴ Artikel 6 lid 1 aanhef en onder 4° in verbinding met artikel 1 aanhef en onder 1° WED.

¹⁴⁵ Artikel 23 lid 4 Sr.

¹⁴⁶ Artikel 141 Wetboek van Strafvordering (“Sv”).

¹⁴⁷ Artikel 142 Sv.

¹⁴⁸ Artikel 8.4 lid 1 aanhef en onder a Erfgoedwet in verbinding met het Besluit van de Minister voor Rechtsbescherming van 21 juli 2023, nr. BOACAT2023/042, strekkende tot aanwijzing van buitengewoon opsporingsambtenaren bij Inspectie Overheidsinformatie en Erfgoed (*Staatscourant* 2023, 21166).

¹⁴⁹ Artikel 8.4 lid 1 aanhef en onder b Erfgoedwet.

¹⁵⁰ Artikel 4.4 aanhef en onder c respectievelijk d Erfgoedwet.

¹⁵¹ Artikel 3:84 lid 1 BW.

¹⁵² Artikel 3:98 in verbinding met artikel 3:84 lid 1 BW.

Wederpartij. Een van de vereisten voor vervreemding en bezwaring is, als gezegd, een geldige titel. Deze titel, het rechtsfeit dat of de rechtsverhouding die de vervreemding of bezwaring rechtvaardigt, bestaat doorgaans uit de overeenkomst die tot vervreemding of bezwaring verplicht. Als de overeenkomst verplicht tot vervreemding of bezwaring van beschermd cultuurgoed, blijft zij waarschijnlijk zonder rechtsgevolg. De inhoud of strekking van de overeenkomst is dan namelijk in strijd met een dwingende wetsbepaling, te weten de verbodsbepalingen van de Erfgoedwet, en daarmee met nietigheid bedreigd.¹⁵³ Als de titel door haar nietigheid ongeldig is, is aldus aan een van de vereisten voor vervreemding of bezwaring niet voldaan, met als gevolg dat de beoogde vervreemding of bezwaring niet plaatsvindt. Concreet betekent dit dat de wederpartij geen eigenaar of beperkt gerechtigde is geworden.

Derden te goeder trouw (vervreemding). De eigenaar van een zaak die het bezit daarvan heeft verloren, kan zijn zaak in beginsel niet opeisen van een derde die haar te goeder trouw heeft verkregen.¹⁵⁴ De derde wordt op grond van deze bescherming eigenaar van de zaak. De eigenaar van beschermd cultuurgoed kan de desbetreffende zaak echter zonder meer van dergelijke derde-bezitters opeisen, ook al zijn zij te goeder trouw.¹⁵⁵ In dit kader wordt degene die ten tijde van het bezitsverlies als eigenaar werd vermeld in het door de Minister bijgehouden en deels openbare register van beschermde cultuurgoederen,¹⁵⁶ vermoed toen eigenaar van de zaak te zijn geweest.¹⁵⁷ Als de derde-bezitter gedurende drie jaren het cultuurgoed onafgebroken in zijn bezit heeft, kan hij bij wijze van uitzondering aan de opeisende eigenaar evenmin tegenwerpen dat hij de eigendom door verjaring heeft verkregen (“verkrijgende verjaring”).¹⁵⁸ Wel kan hij de eigendom verkrijgen door verjaring van de opeisingsvordering van de eigenaar (“extinctieve verjaring”). Dit gebeurt na vijf jaren na de aanvang van de dag waarop de plaats waar de zaak zich bevindt en de identiteit van de bezitter of de houder bekend zijn geworden, en in elk geval na dertig jaren na de aanvang van de dag waarop een niet-rechthebbende bezitter van de zaak is geworden.¹⁵⁹ Ook kan de derde-bezitter, als de zaak van hem wordt opgeëist, onder omstandigheden aanspraak maken op een door de rechter vast te stellen billijke vergoeding, mits hij bij verkrijging van de zaak de nodige zorgvuldigheid heeft betracht.¹⁶⁰

Derden te goeder trouw (bezwaring). Derden die te goeder trouw menen een beperkt recht op beschermd cultuurgoed te hebben verkregen, genieten evenmin bescherming.¹⁶¹ Denk bijvoorbeeld aan een derde in wiens macht de desbetreffende

¹⁵³ Artikel 3:40 lid 1 BW.

¹⁵⁴ Artikel 3:86 lid 1 BW.

¹⁵⁵ Artikel (3:88 lid 2 in verbinding met artikel) 3:86a lid 2 BW.

¹⁵⁶ Artikel 3.11 Erfgoedwet.

¹⁵⁷ Artikel 3:86a lid 2 BW.

¹⁵⁸ Artikel 3:99 lid 2 BW.

¹⁵⁹ Artikel 3:105 lid 1 in verbinding met artikel 3:310b lid 1 BW.

¹⁶⁰ Artikel 3:86a lid 3 BW.

¹⁶¹ Artikel 3:98 in verbinding met artikel 3:86a lid 2 BW.

Blad 24/36 zaak wordt gebracht met het oog op vestiging van een vuistpandrecht.¹⁶² De eigenaar kan de zaak gewoon van deze derde opeisen.

De zojuist beschreven privaatrechtelijke sancties gaan ervan uit dat Nederlands recht van toepassing is. Voorstelbaar is echter dat – juist omdat de verboden handeling een verplaatsing naar het buitenland betreft – niet Nederlands recht van toepassing is. Bovendien is, vooral gelet op het beweeglijke karakter dat vervoermiddelen kenmerkt, voorstelbaar dat mobiel erfgoed over de Nederlandse landsgrenzen heen wordt verplaatst en daarmee mogelijk wordt onttrokken aan het toepassingsbereik van het Nederlandse recht. Wij zullen bij de bespreking van de vraag of de Erfgoedwet (andere) problemen in zich bergt die de bescherming van mobiel erfgoed mogelijk in de weg staan (zie par. 5), terugkomen op de problematiek inzake grensoverschrijdende verplaatsingen.

3.5 Tussenconclusie

Wij concluderen op basis van het voorgaande dat de wettelijke bescherming van mobiel erfgoed als beschermd cultuurogoed verschillende rechtsgevolgen in het leven roept. Die bescherming krijgt gestalte door verschillende plichten voor de eigenaar en voor degene die meer in het algemeen mobiel erfgoed onder zich heeft en verschillende verboden van bepaalde handelingen zijn dan van toepassing met betrekking tot mobiel erfgoed. Deze plichten en verboden zijn zowel bestuurs-, straf- als privaatrechtelijk gesanctioneerd.

4. Aansluiting rechtsgevolgen bij doelstellingen

4.1 Inleiding

De aanwijzing van mobiel erfgoed als beschermd cultuurogoed roept, zoals hierboven is gebleken (zie par. 3), verschillende rechtsgevolgen in het leven. Een vraag die daarbij rijst, is of deze rechtsgevolgen, die van toepassing zijn op *alle* beschermde cultuurogoederen, aansluiten bij de doelstellingen die *specifiek* met betrekking tot mobiel erfgoed worden nagestreefd. Wij zullen deze vraag beantwoorden voor de doelstelling van het behoud van mobiel erfgoed voor toekomstige generaties (par. 4.2) en de doelstelling van het in beweging houden van mobiel erfgoed (par. 4.3).

4.2 Behoud van mobiel erfgoed

Wij begrijpen het behoud van mobiel erfgoed voor toekomstige generaties aldus, dat wordt voorkomen dat als beschermd cultuurogoed aangewezen cultuurogoederen buiten Nederland worden gebracht. Aldus opgevat voorziet de Erfgoedwet naar onze mening in een robuust regime voor het behoud en de bescherming van mobiel erfgoed. Als de

¹⁶² Artikel 3:238 lid 4 BW.

Minister immers ervoor kiest mobiel erfgoed aan te wijzen als beschermd cultuurgoed, worden verschillende plichten (zie par. 3.2) en verboden (zie par. 3.3) in het leven geroepen die de eigenaar van de desbetreffende zaak en meer in het algemeen degene die die zaak onder zich heeft, beperken in hun eigenhandige – dat wil zeggen: de zich buiten de Minister om voltrekkende – omgang met de zaak. Deze plichten en verboden zijn zowel bestuurs- (zie par. 3.4.1) als strafrechtelijk (zie par. 3.4.2) gesanctioneerd en kunnen niet worden doorkruist door de privaatrechtelijke gevolgen van een beschikkingshandeling met betrekking tot de zaak; deze gevolgen zullen in beginsel immers niet intreden (zie par. 3.4.3).

Gerealiseerd moet worden dat het risico dat de genoemde plichten en verboden niet worden nageleefd en als gevolg daarvan mobiel erfgoed verloren gaat voor het in Nederland aanwezige cultuurbezit, nooit volledig kan worden geëlimineerd. Onzes inziens vormen de mogelijke bestuurs-, straf- en privaatrechtelijke gevolgen van een dergelijke niet-naleving een ontmoedigende prikkel, maar de tenuitvoerlegging van die gevolgen is en blijft hoofdzakelijk beperkt tot Nederland. Binnen de wettelijke mogelijkheden denken wij echter dat de rechtsgevolgen van de Erfgoedwet aansluiten bij de doelstelling van deze wet om mobiel erfgoed te behouden voor toekomstige generaties.

4.3 In beweging houden van mobiel erfgoed

4.3.1 Verplaatsing van mobiel erfgoed

In het kader van de tweede doelstelling – het in beweging houden van mobiel erfgoed – springt in het oog dat het verplaatsen van beschermd cultuurgoed een van de door de Erfgoedwet verboden handelingen is. Blijkens de memorie van toelichting wordt hiermee bedoeld, zoals bleek, op het “naar een andere locatie brengen” van het desbetreffende cultuurgoed (zie par. 3.3.1). Mobiel erfgoed is evenwel naar zijn aard bestemd om niet op dezelfde locatie te blijven en kan snel en veelvuldig worden verplaatst. Daarbij komt dat de cultuurhistorische waarde van mobiel erfgoed pas echt “tot leven komt” als het erfgoed daadwerkelijk in beweging is.¹⁶³ Aldus kan de vraag rijzen of de verboden op verplaatsing van beschermd cultuurgoed niet te streng uitpakken wat mobiel erfgoed betreft, dat wil zeggen of de doelstelling en het rechtsgevolg op dit punt wel goed bij elkaar aansluiten. Ook de Staatssecretaris signaleerde in haar reactie op de beleidsdoorlichting door DSP-groep (zie par. 1) een probleem van deze strekking:

“Een van de redenen hiervoor [dat tot op heden mobiel erfgoed nog niet is aangewezen als beschermd cultuurgoed; MH & YC] is dat aanwijzing als beschermd cultuurgoed ook kan leiden tot (ongewenste) beperkingen in de omgang met mobiel erfgoed. Zo moeten bij een beschermd cultuurgoed verplaatsingen steeds worden gemeld.”¹⁶⁴

¹⁶³ Vergelijk Mobiel Erfgoed Centrum, *Erfgoed dat beweegt! Handboek culturele waardering Mobiel Erfgoed*, Rotterdam: Mobiel Erfgoed Centrum 2015, p. 8.

¹⁶⁴ Brief van de Staatssecretaris van OCW aan de Tweede Kamer van 12 juni 2023, kenmerk 38724193, p. 16.

Welke verplichtingen gelden concreet voor de eigenaar van mobiel erfgoed die dat erfgoed wil verplaatsen? De eigenaar dient de verplaatsing in elk geval vooraf schriftelijk te melden aan de Inspecteur.¹⁶⁵ Of voor de eigenaar nog verdere verplichtingen gelden, en zo ja, welke, hangt af van de locatie waarnaar hij het erfgoed wenst te brengen. Als de melding alleen het voornemen tot verplaatsen *binnen* Nederland betreft, volstaat de enkele melding,¹⁶⁶ want “[o]nmiddellijk na de melding is verplaatsing binnen Nederland toegestaan”, aldus de memorie van toelichting (zie par. 3.3.3). Als de eigenaar zijn erfgoed *buiten* Nederland wenst te brengen, geldt dat verplaatsing niet mogelijk is gedurende zes weken na de verzending van de melding, althans totdat de Minister – alleen de Minister en niet ook de Inspecteur is in dit geval bevoegd¹⁶⁷ – instemt met de verplaatsing.¹⁶⁸ Verplaatsing is evenmin mogelijk als de Minister daartegen binnen de genoemde termijn schriftelijk bedenkingen aanvoert.¹⁶⁹ Als de verplaatsing tot doel heeft het erfgoed naar de buiten Nederland gelegen vaste woonplaats van de eigenaar te brengen, leiden deze bedenkingen bovendien ertoe dat de bijzondere aankoopprocedure in werking treedt, te beginnen met publicatie door de Minister van zijn bedenkingen in de Staatscourant.¹⁷⁰ Verplaatsing is daarentegen wel mogelijk als de Minister aan zijn bedenkingen voorschriften verbindt en de eigenaar de verplaatsing doet plaatsvinden met inachtneming van deze voorschriften.¹⁷¹ Ook is verplaatsing mogelijk als de Minister de genoemde termijn voorbij laat gaan zonder bedenkingen aan te voeren, al moet de eigenaar dan wel na een jaar na de verzending van de melding de verplaatsing opnieuw schriftelijk melden aan de inspecteur.¹⁷²

De meldingsplicht heeft volgens de memorie van toelichting, zoals bleek, ten doel beschermd cultuurgood te kunnen “traceren” (zie par. 3.3.2). Ook wanneer mobiel erfgoed binnen Nederland wordt verplaatst, zal de behoefte bestaan de locatie van het erfgoed te kunnen vaststellen. In zoverre valt te begrijpen dat de meldingsplicht ook geldt voor zich binnen Nederland voltrekkende verplaatsingen. Gelet op het gevaar voor het verlies van mobiel erfgoed voor het in Nederland aanwezige cultuurbezit bij verplaatsing van dat erfgoed naar het buitenland, valt voorts te begrijpen dat dergelijke verplaatsingen zijn onderworpen aan het vereiste van toestemming door de Minister. Tegelijkertijd biedt de mogelijkheid voor de Minister om aan eventuele bedenkingen voorschriften te verbinden, de kans om maatwerk te leveren en zo bijvoorbeeld de verplaatsing van mobiel erfgoed alleen toe te staan mits het binnen een bepaalde termijn weer terugkeert naar Nederland. De memorie van toelichting noemt als voorbeeld bij het verbinden van voorschriften aan bedenkingen “een bruikleen voor een tentoonstelling in het buitenland waarbij de terugkeer van het beschermd cultuurgood na afloop van de tentoonstelling sluitend is geregeld” (zie par. 3.3.4). Ook voor verplaatsingen van mobiel erfgoed naar het buitenland anders dan in

¹⁶⁵ Artikel 4.4 aanhef Erfgoedwet.

¹⁶⁶ Artikel 4.5 lid 1 Erfgoedwet.

¹⁶⁷ Artikel 4.5 lid 2 Erfgoedwet; *Kamerstukken II* 2014/15, 34109, nr. 3, p. 78.

¹⁶⁸ Artikel 4.5 lid 1 Erfgoedwet.

¹⁶⁹ Artikel 4.6 lid 1 Erfgoedwet.

¹⁷⁰ Artikel 4.9 lid 1 Erfgoedwet.

¹⁷¹ Artikel 4.7 lid 1 Erfgoedwet.

¹⁷² Artikel 4.8 lid 1 Erfgoedwet.

het kader van bruikleen is denkbaar dat de Minister, door voorschriften te verbinden aan zijn bedenkingen, een gulden middenweg kan vinden en zo – zoals de memorie van toelichting stelt – de gevolgen van het verbod kan “verzachten” (zie par. 3.3.4).

4.3.2 Mogelijke problemen

Een mogelijk probleem schuilt echter in een strikte lezing van het begrip “verplaatsen” en in de gevolgen daarvan voor de reikwijdte van de meldingsplicht. De parlementaire geschiedenis geeft geen aanwijzingen voor de uitleg van het verplaatsingsbegrip. Strikt genomen zou de in A woonachtige eigenaar van een als beschermd cultuurgoed aangewezen auto die die auto op dezelfde dag – bijvoorbeeld in het kader van een rally – tentoon wil stellen op locaties B en C om vervolgens naar huis terug te keren, dan ook drie meldingen moeten doen: van de verplaatsing A-B, van de verplaatsing B-C en van de verplaatsing C-A. Steeds is strikt genomen immers sprake van het “naar een andere locatie brengen” van de auto, zoals de memorie van toelichting het formuleert.

Een ander geval waarin een rigide interpretatie van het verplaatsingsbegrip te beperkend zou kunnen werken, zou een verplaatsing “binnenshuis” zijn. De eigenaar van een als beschermd cultuurgoed aangewezen scooter die die scooter van het schuurtje naar de hal zou willen brengen, brengt de scooter strikt genomen naar een andere locatie en verplaatst hem dus. Ook voor deze verplaatsing zou, bij een strikte interpretatie van de begrippen “verplaatsing” en “locatie”, een melding zijn vereist.

Als het verplaatsingsbegrip inderdaad in deze strikte zin moet worden opgevat, staat dat mogelijk op gespannen voet met het gegeven dat mobiel erfgoed naar zijn aard bestemd is om in beweging te zijn en te blijven. Waarschijnlijk zou een dergelijke strikte interpretatie de eigenaar van mobiel erfgoed remmen wat het gebruik en de tentoonstelling van diens mobiel erfgoed betreft, wat zou kunnen neerkomen op verminderd onderhoud van dat erfgoed en verminderde kennisneming door het publiek van zijn cultuurhistorische waarde. Dit zou wellicht ook negatieve gevolgen kunnen hebben voor de staat van het mobiel erfgoed, dat naar verwachting immers zo nu en dan in beweging moet zijn om in de toekomst te kunnen blijven functioneren en aldus behouden te blijven. Een strikte interpretatie leidt mogelijk ook tot hoge administratieve lasten aan de zijde van de Inspecteur als iedere (en dus ook een insignificante) verplaatsing moet worden gemeld, uiteraard indien en voor zover eigenaars zich niet laten remmen in de zojuist bedoelde zin.

4.3.3 Mogelijke oplossingsrichtingen

Een eerste mogelijke oplossing voor een te strikte interpretatie van het verplaatsingsbegrip is om door middel van een wetswijziging een bijvoeglijk naamwoord toe te voegen – bijvoorbeeld het bijvoeglijk naamwoord “significant(e)” – waardoor niet alle, maar slechts bepaalde verplaatsingen van mobiel erfgoed dienen te worden gemeld. Op deze manier wordt een subjectief element ingebouwd dat het mogelijk maakt bepaalde handelingen te onttrekken aan de reikwijdte van het desbetreffende verbod. Een voordeel van deze oplossing is dat voor de eigenaar van mobiel erfgoed op voorhand duidelijk is dat hij niet alle verplaatsingen van zijn

erfgoed hoeft te melden aan de Inspecteur. Een nadeel is dat een wetswijziging nogal een “paardenmiddel” is, in die zin dat zij als gevolg kan hebben dat ook voor andere beschermde cultuurgoederen dan beschermd mobiel erfgoed gaat gelden dat uitsluitend significante verplaatsingen hoeven te worden vermeld. Voor cultuurgoederen waarvoor het vanwege hun minder beweeglijke karakter niet of nauwelijks problematisch is dat een enkele verplaatsing steeds moet worden gemeld, geldt dan ook dat een verplaatsing alleen hoeft te worden gemeld indien zij significant is. Bovendien kan de introductie van een subjectief begrip ook rechtsonzekerheid creëren als niet duidelijk is welke verplaatsingen wel en welke niet moeten worden vermeld. Voor beide nadelen geldt echter dat een duidelijke memorie van toelichting bij de wet die de wetswijziging doorvoert, helderheid zou kunnen scheppen. De memorie van toelichting zou bijvoorbeeld kunnen uitleggen voor welke typen cultuurgoed het subjectieve element geldt, en welke verplaatsingen in het algemeen als een significante en welke niet als een significante verplaatsing hebben te gelden.

Ten tweede zou de Minister beleid kunnen ontwikkelen op grond waarvan niet handhavend wordt opgetreden tegen bepaalde verplaatsingen die de eigenaar van het desbetreffende cultuurgoed niet heeft gemeld. Dergelijk beleid zou kunnen worden vastgelegd in een beleidsregel. Daarin werkt een bestuursorgaan uit, kort gezegd, hoe het gebruikmaakt van een hem toekomende of onder zijn verantwoordelijkheid uitgeoefende bevoegdheid.¹⁷³ Dat is bijvoorbeeld gedaan voor de ambtshalve bevoegdheid van de Minister tot aanwijzing van monumenten als rijksmonumenten.¹⁷⁴ Hier zou het de bevoegdheid van de Minister tot het opleggen van een last onder bestuursdwang en een last onder dwangsom betreffen (zie par. 3.4.1). De Minister dient vervolgens bij het uitoefenen van deze bevoegdheid in beginsel overeenkomstig de beleidsregel te handelen.¹⁷⁵ Een voordeel van deze oplossingsrichting, die geen wetswijziging vereist, is dat zij een aanzienlijke mate van differentiatie mogelijk maakt. Zo kan mobiel erfgoed van andere typen cultuurgoed worden onderscheiden door het beleid tot dit type cultuurgoed te beperken, maar het is vervolgens ook mogelijk te differentiëren naar gelang van het type mobiel erfgoed (bijvoorbeeld een scooter verdient wellicht een andere behandeling dan een schip) of het type verplaatsing (bijvoorbeeld verplaatsingen binnenshuis verdienen wellicht een andere behandeling verplaatsingen buitenshuis). Een nadeel van deze oplossingsrichting is haar ex-postkarakter: anders dan dat op voorhand duidelijk wordt gemaakt dat bepaalde verplaatsingen zonder strijdigheid met de Erfgoedwet kunnen worden verricht, blijft de enkele verplaatsing in beginsel verboden, zij het dat wanneer zij eenmaal heeft plaatsgevonden, handhaving in bepaalde gevallen achterwege blijft. Het kan de voorkeur hebben dat op voorhand duidelijk is welke verplaatsingen (niet) verboden zijn, ten opzichte van de situatie waarin niet handhavend zal worden opgetreden tegen een – op zichzelf dus wel verboden – verplaatsing.

¹⁷³ Artikel 4:81 lid 1 Awb.

¹⁷⁴ Artikel 3.1 Erfgoedwet in verbinding met de Beleidsregel aanwijzing rijksmonumenten en wijziging rijksmonumentenregister Erfgoedwet (*Staatscourant* 2016, 33906).

¹⁷⁵ Artikel 4:84 Awb.

4.4 Tussenconclusie

Wij concluderen op basis van het voorgaande dat de rechtsgevolgen die de Erfgoedwet in het leven roept ten aanzien van beschermd cultuurgoed goed aansluiten bij de doelstelling van behoud van mobiel erfgoed voor toekomstige generaties, maar mogelijk op gespannen voet staan met de doelstelling van het in beweging houden van mobiel erfgoed. Dit laatste houdt ermee verband dat het verplaatsingsbegrip strikt kan worden geïnterpreteerd, zodat alle denkbare verplaatsingen – hoe insignificant zij ook mogen zijn – moeten worden gemeld aan de Inspecteur. Oplossingen zouden kunnen zijn gelegen in het wijzigen van de Erfgoedwet, zodat niet langer iedere verplaatsing hoeft te worden gemeld, of in het opstellen van handhavingsbeleid door de Minister, zodat tegen bepaalde verplaatsingen niet handhavend zal worden opgetreden.

5. Andere problemen van de Erfgoedwet

5.1 Inleiding

Tot slot behandelen wij enkele andere mogelijke problemen van de Erfgoedwet in verband met mobiel erfgoed. Een mogelijk probleem kan zijn gelegen in de uitzonderingen op het ambtshalve karakter van de bevoegdheid van de Minister om mobiel erfgoed aan te wijzen als beschermd cultuurgoed (par. 5.2), in de mogelijkheid van grensoverschrijdende verplaatsing van als beschermd cultuurgoed aangewezen mobiel erfgoed (par. 5.3) en in de feitelijke kennis van de Minister over de huidige stand van het voor wettelijke bescherming in aanmerking komend mobiel erfgoed (par. 5.4).

5.2 Uitzonderingen op ambtshalve karakter aanwijzingsbevoegdheid

Een eerste mogelijk probleem is gelegen in de uitzonderingen op het ambtshalve karakter van de aanwijzingsbevoegdheid van de Minister. Het gaat hierbij om twee uitzonderingen. De eerste, hierboven al kort aangestipte uitzondering is dat de Minister in bepaalde gevallen toestemming nodig heeft van de eigenaar van een cultuurgoed om dat cultuurgoed te kunnen aanwijzen als beschermd cultuurgoed.¹⁷⁶ In algemene zin geldt volgens de memorie van toelichting dat de Minister dergelijke toestemming nodig heeft wanneer de aanspraak van de eigenaar op het desbetreffende cultuurgoed zodanig is dat aanwijzing niet zonder diens toestemming kan plaatsvinden.¹⁷⁷ Dit criterium wordt concre(e)t(er) uitgewerkt in de Erfgoedwet zelf. Toestemming blijkt nodig te zijn in de volgende twee omstandigheden:

- a. de eigenaar is de vervaardiger van het cultuurgoed of de erfgenaam van de vervaardiger;¹⁷⁸ of

¹⁷⁶ Artikel 3.9 lid 1 aanhef Erfgoedwet.

¹⁷⁷ *Kamerstukken II 2014/15*, 34109, nr. 3, p. 73-74.

¹⁷⁸ Artikel 3.9 lid 1 aanhef en onder a Erfgoedwet.

- b. de eigenaar is degene die het cultuuro goed in Nederland heeft gebracht of die het binnen vijf jaar nadat het in Nederland is gebracht, heeft verworven, of de erfgenaam van een van hen.¹⁷⁹

Toestemming is eveneens vereist wanneer de erfgenaam het cultuuro goed anders dan door vererving heeft verkregen.¹⁸⁰ De memorie van toelichting noemt als voorbeeld de gevallen waarin de erflater het cultuuro goed aan de erfgenaam heeft geschonken of verkocht.¹⁸¹ Het toestemmingsvereiste geldt evenwel alleen gedurende dertig jaar na het overlijden van de erflater.¹⁸² Als de eigenaar onder b een rechtspersoon is, geldt het toestemmingsvereiste alleen gedurende dertig jaar nadat die rechtspersoon het cultuuro goed in Nederland heeft gebracht of de eigendom van het cultuuro goed binnen vijf jaar nadat het in Nederland is gebracht, heeft verworven.¹⁸³ De memorie van toelichting onderbouwt deze aan het toestemmingsvereiste gekoppelde termijnen als volgt:

“Het vereiste van toestemming van de erfgenaam is in de tijd beperkt. Eens dient dit vereiste te vervallen. Zonder grens zou een cultuuro goed waarvan een rechtspersoon erfgenaam is, nooit kunnen worden aangewezen als beschermd cultuuro goed.”¹⁸⁴

Het toestemmingsvereiste geldt niet waar het in Nederland brengen als bedoeld onder b, bestaat uit het terugbrengen van een cultuuro goed dat zich tijdelijk buiten Nederland heeft bevonden.¹⁸⁵ Als voorbeelden noemt de memorie van toelichting cultuuro goederen die in het buitenland zijn geweest voor een tentoonstelling, maar ook cultuuro goederen die als gevolg van diefstal naar het buitenland zijn gegaan.¹⁸⁶

De tweede uitzondering houdt in dat de Minister in sommige gevallen niet overgaat tot aanwijzing van cultuuro goed als beschermd cultuuro goed.¹⁸⁷ Het betreft hier een rechtstreekse wettelijke beperking van de aanwijzingsbevoegdheid van de Minister; de Minister is dan simpelweg niet bevoegd tot aanwijzing.¹⁸⁸ In algemene zin gaat het om cultuuro goederen die door een gebruiker in Nederland worden ingevoerd, waarbij duidelijk is dat zonder de beperking van de aanwijzingsbevoegdheid van de Minister die invoer achterwege zou blijven.¹⁸⁹ De Erfgoedwet expliciteert de volgende drie situaties:

- a. het cultuuro goed berust onder iemand die tijdelijk zijn woonplaats naar Nederland heeft verplaatst;¹⁹⁰

¹⁷⁹ Artikel 3.9 lid 1 aanhef en onder b Erfgoedwet.

¹⁸⁰ Artikel 3.9 lid 2 Erfgoedwet.

¹⁸¹ *Kamerstukken II 2014/15, 34109, nr. 3, p. 74.*

¹⁸² Artikel 3.9 lid 3 Erfgoedwet.

¹⁸³ Artikel 3.9 lid 4 Erfgoedwet.

¹⁸⁴ *Kamerstukken II 2014/15, 34109, nr. 3, p. 74.*

¹⁸⁵ Artikel 3.9 lid 5 Erfgoedwet.

¹⁸⁶ *Kamerstukken II 2014/15, 34109, nr. 3, p. 74.*

¹⁸⁷ Artikel 3.10 lid 1 aanhef Erfgoedwet.

¹⁸⁸ *Kamerstukken II 2014/15, 34109, nr. 3, p. 74.*

¹⁸⁹ *Kamerstukken II 2014/15, 34109, nr. 3, p. 74.*

¹⁹⁰ Artikel 3.10 lid 1 aanhef en onder a Erfgoedwet.

- b. het cultuuro goed wordt door een niet-ingezetene uitgeleend voor tijdelijke tentoonstelling in Nederland;¹⁹¹ of
- c. het cultuuro goed hoort wegens hiermee vergelijkbare omstandigheden naar het oordeel van de Minister niet in Nederland thuis.¹⁹²

Als de omstandigheden onder a tot en met c zich niet meer voordoen, gaat de Minister niet eerder dan een jaar nadat die omstandigheden zich niet meer hebben voorgedaan, over tot aanwijzing van het desbetreffende cultuuro goed als beschermd cultuuro goed.¹⁹³

Aan de beperkingen die aldus aan de ambtshalve aanwijzingsbevoegdheid van de Minister zijn gesteld, ligt een belangenafweging ten grondslag tussen enerzijds het belang van behoud en bescherming van cultuuro goed en anderzijds het belang van de eigenaar zelf te bepalen hoe hij met zijn cultuuro goed wenst om te gaan. Voor de hier bedoelde gevallen heeft de wetgever het laatstbedoelde belang laten prevaleren. Of deze keuze van de wetgever een wenselijke is, is een hoofdzakelijk beleidsmatige keuze.

De uitwerking van deze in algemene zin gemaakte belangenafweging heeft in het bijzonder ten aanzien van mobiel erfgoed mogelijk ongewenste effecten. Deze effecten hangen met name samen met de termijn waarna de Minister alsnog zonder toestemming het desbetreffende cultuuro goed kan aanwijzen als beschermd cultuuro goed (dertig jaar). Deze termijn maakt het weliswaar mogelijk dat uitgezonderd cultuuro goed op enig moment alsnog kan worden onderworpen aan de wettelijke bescherming van de Erfgoedwet, maar mogelijk is zij ten aanzien van mobiel erfgoed te lang. Voorstelbaar is bijvoorbeeld dat veel eerder na de vervaardiging van mobiel erfgoed dan dertig jaar de Minister het desbetreffende cultuuro goed buiten de vervaardiger om wil kunnen aanwijzen als beschermd cultuuro goed.

Een mogelijke oplossingsrichting zou eruit kunnen bestaan de uitzonderingen voor mobiel erfgoed uit te sluiten, zodat de Minister bij aanwijzing als beschermd cultuuro goed niet de genoemde termijn in acht hoeft te nemen. De uitzonderingen houden directe begrenzingen van de aanwijzingsbevoegdheid van de Minister in, dus er lijkt geen mogelijkheid te bestaan om bepaald beleid te ontwikkelen en aldus gevallen te onderscheiden waarin de termijn wel in acht wordt genomen en gevallen te onderscheiden waarin dat niet wordt gedaan. Aldus lijkt een wetswijziging – inhoudende een “uitzondering op de uitzondering” – de enige manier om de onderhavige beperking op te heffen.

5.3 Grensoverschrijdende verplaatsingen

Een tweede probleem houdt verband met de al eerder gesignaleerde mogelijkheid van grensoverschrijdende verplaatsingen (zie par. 3.4.3). Dergelijke verplaatsingen zouden immers ertoe kunnen leiden dat de sancties op met betrekking tot als beschermd

¹⁹¹ Artikel 3.10 lid 1 aanhef en onder b Erfgoedwet.

¹⁹² Artikel 3.10 lid 1 aanhef en onder c Erfgoedwet.

¹⁹³ Artikel 3.10 lid 2 Erfgoedwet.

cultuurgoed aanwezen mobiel erfgoed verrichte beschikkingshandelingen teniet worden gedaan, doordat de grensoverschrijdende verplaatsing tot gevolg heeft dat het cultuurgoed niet langer aan het Nederlandse, maar aan het recht van het desbetreffende andere land is onderworpen. Dit is des te problematischer, omdat het voorkomen van het ongeoorloofd buiten Nederland brengen van beschermd cultuurgoed een van de belangrijkste doelstellingen van de Erfgoedwet is. De grensoverschrijdende verplaatsing *zelf* wordt in een bepaalde mate gecontroleerd, in die zin dat voor de uitvoer buiten de Europese Unie (“EU”) van bepaalde categorieën cultuurgoederen – die al dan niet zijn onderworpen aan een waardedrempel – een uitvoervergunning moet worden aangevraagd bij de Centrale dienst voor in- en uitvoer van de Douane.¹⁹⁴ De negatieve *gevolgen* van een dergelijke verplaatsing worden vervolgens in belangrijke mate gemitigeerd door een tweetal internationale regelingen.

Voor grensoverschrijdende verplaatsingen naar andere landen binnen EU geldt op grond van een daartoe bestemde richtlijn – Richtlijn 2014/60/EU¹⁹⁵ – een bijzonder regime dat de feitelijke terugkeer garandeert van cultuurgoederen die op onrechtmatige wijze buiten Nederlands grondgebied zijn gebracht.¹⁹⁶ In de Erfgoedwet is bepaald dat beschermd cultuurgoed als cultuurgoed in de zin van deze richtlijn heeft te gelden.¹⁹⁷ Wordt beschermd cultuurgoed in weerwil van de hierboven beschreven verboden (zie par. 3.3) naar een ander EU-land gebracht (bijvoorbeeld door na de melding van de verplaatsing niet de toestemming van de Minister af te wachten; zie par. 3.3.3), dan komt dat neer op een onrechtmatige uitvoer van het desbetreffende cultuurgoed, zodat de EU-lidstaat waarnaar dit cultuurgoed is gebracht, het moet teruggeven.¹⁹⁸ Hoe een dergelijke teruggavevordering moet worden ingediend, is overgelaten aan het (burgerlijk) procesrecht van de EU-lidstaat waar het cultuurgoed zich bevindt, met dien verstande dat de richtlijn zelf ook enige voorschriften geeft waaraan de desbetreffende procedure moet voldoen;¹⁹⁹ voor aan Nederland gerichte verzoeken is de procedure geregeld in het Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering (“Rv”).²⁰⁰ Het betreft uitdrukkelijk een procedure voor de *feitelijke* terugkeer van onrechtmatig uitgevoerd cultuurgoed. Wie *juridisch* eigenaar is van het cultuurgoed in kwestie, wordt vervolgens bepaald door het recht van de EU-lidstaat die om teruggave heeft verzocht.²⁰¹ Bij onrechtmatige uitvoer van beschermd cultuurgoed uit Nederland wordt de eigenaarsvraag, indien het goed eenmaal is teruggekeerd nadat Nederland daarom heeft verzocht, dus naar materieel Nederlands recht beoordeeld.²⁰² Dat betekent onder andere dat derden die beschermd cultuurgoed te goeder trouw hebben verkregen, in beginsel geen bescherming genieten (zie par. 3.4.3).

¹⁹⁴ Ministerie van OCW, *Invoer en uitvoer van Cultuurgoederen*, Den Haag: Ministerie van OCW 2022, in het bijzonder p. 14-15 (bijlage 1).

¹⁹⁵ *Publicatieblad van de Europese Unie* 2014, L 159.

¹⁹⁶ Vergelijk artikel 1 Richtlijn 2014/60/EU.

¹⁹⁷ Artikel 3.18 aanhef en onder a Erfgoedwet.

¹⁹⁸ Artikel 3 Richtlijn 2014/60/EU.

¹⁹⁹ Artikel 6 en verder Richtlijn 2014/60/EU.

²⁰⁰ Artikelen 1008 tot en met 1011 en 1012 Rv.

²⁰¹ Artikel 13 Richtlijn 2014/60/EU.

²⁰² Vergelijk artikel 1012 Rv.

Blad 33/36 Voor grensoverschrijdende verplaatsingen naar landen buiten de EU geldt een soortgelijk regime, voor zover dat land tevens partij is bij het UNESCO-verdrag 1970.²⁰³ De Erfgoedwet bepaalt dat beschermd cultuurogoed als cultuurogoed in de zin van dit verdrag moet worden beschouwd.²⁰⁴

Een grensoverschrijdende verplaatsing kent vanuit een puur feitelijk, praktisch perspectief mogelijk (wel) enige haken en ogen. Zodra een cultuurogoed de eigen landsgrenzen verlaat, zal het feitelijk immers in de regel lastiger worden de locatie van dat cultuurogoed te (blijven) monitoren. Daarnaast geldt dat, hoewel – zoals bleek – sprake is van enige harmonisatie, teruggavevorderingen moeten worden ingesteld in een vreemde jurisdictie en overeenkomstig een vreemd procesrecht. Ook op andere punten valt tot slot niet uit te sluiten dat een verplaatsing naar het buitenland bepaalde feitelijke complicaties met zich brengt die bij een binnenlandse verplaatsing niet of in mindere mate zouden hebben gegolden.

5.4 Kennislacunes Minister

Een derde, hoofdzakelijk praktisch probleem kan zijn dat aan de systematiek van de Erfgoedwet ten grondslag ligt dat de Minister op de hoogte is van alle vervoermiddelen die als cultuurogoed kunnen worden gekwalificeerd. Drie (met elkaar samenhangende) eigenschappen van mobiel erfgoed maken evenwel dat de bedoelde kennis van de Minister geen vanzelfsprekendheid is: (1) mobiel erfgoed is veelal in particuliere eigendom (zie par. 2.3); (2) mobiel erfgoed kan, anders dan onroerende zaken en bepaalde andere categorieën roerende zaken, “onzichtbaar” zijn (de scooter in het schuurtje; par. 4.3.2); en (3) mobiel erfgoed is naar zijn aard beweeglijk en kan snel en voortdurend naar een andere locatie worden gebracht.

Bij ontbreken van een initiële inventarisatie heeft de Minister geen weet van het in Nederland aanwezige mobiel erfgoed dat in aanmerking zou kunnen komen voor aanwijzing als beschermd cultuurogoed. Aldus komt de beschermingssystematiek van de Erfgoedwet, die immers is gebaseerd op (ambtshalve) aanwijzing door de Minister, mogelijk niet goed tot haar recht. Weliswaar geldt deze mogelijke beperking voor alle typen cultuurogoed, maar gelet op het beweeglijke karakter van mobiel erfgoed lijkt dit type cultuurogoed er bijzonder vatbaar voor. Dit mogelijke probleem lijkt deels te worden ondervangen door inventarisaties door de sector zelf en publicatie daarvan op twee publiekelijk toegankelijke websites: het Nationaal Register Mobiel Erfgoed²⁰⁵ en de Toonbeelden Mobiel Erfgoed.²⁰⁶ Er blijft evenwel een risico bestaan dat door ontbreken van bepaald mobiel erfgoed in deze inventarisaties de Minister geen weet heeft van het bestaan van mogelijk te beschermen mobiel erfgoed.

²⁰³ *Tractatenblad* 1972, 50, aanvankelijk geïmplementeerd in de Uitvoeringswet UNESCO-verdrag 1970 (*Staatsblad* 2009, 255) en thans in paragraaf 6.1 Erfgoedwet in verbinding met artikelen 1011a tot en met 1011d en 1012 Rv.

²⁰⁴ Artikel 6.1 in verbinding met artikel 3.18 aanhef en onder a Erfgoedwet.

²⁰⁵ www.mobielecollectienederland.nl/nrme/

²⁰⁶ www.toonbeelden.com/

Een probleem dat lijkt op het zojuist besproken probleem, omdat het ook daarbij om een feitelijke kennislacune van de Minister gaat, betreft het (bestuursrechtelijke) toezicht op en de sanctionering van de mededelingsplicht (zie par. 3.2.1). Onduidelijk is immers hoe de Minister kan nagaan of de eigenaar van als beschermd cultuurogoed aangewezen mobiel erfgoed die zijn erfgoed heeft overgedragen of daarop een beperkt recht heeft gevestigd, de status als beschermd cultuurogoed heeft medegedeeld aan de verkrijger respectievelijk de beperkt gerechtigde. Voor de mededeling geldt immers geen vormvereiste en zij hoeft niet schriftelijk te geschieden of anderszins te worden vastgelegd.

Een mogelijke manier waarop de bovenbeschreven onduidelijkheid kan worden weggenomen, is de invoering van een vormvereiste voor de bedoelde mededeling. Door bij wetswijziging in de Erfgoedwet op te nemen dat de mededeling schriftelijk dient te geschieden, wordt het in ieder geval voor de Minister mogelijk om ex post te beoordelen of op het moment van de overdracht of bezwaring van het desbetreffende cultuurogoed mededeling heeft plaatsgevonden. Tegen de eigenaar die desgevraagd geen schriftelijke mededeling kan overleggen waarin hij de verkrijger respectievelijk de beperkt gerechtigde de status van zijn mobiel erfgoed mededeelde, zou dan handhavend kunnen worden opgetreden op grond van schending van de mededelingsplicht.

5.5 Tussenconclusie

Wij concluderen op basis van het voorgaande dat, naast het hierboven besproken probleem van een mogelijk te rigide interpretatie van het verplaatsingsbegrip (zie par. 4.3), de Erfgoedwet nog enige andere problemen kent die mogelijk in de weg staan aan een effectieve bescherming van als beschermd cultuurogoed aangewezen mobiel erfgoed. Ten eerste is de aanwijzingsbevoegdheid van de Minister in bepaalde gevallen in zoverre begrensd dat toestemming van de eigenaar van het mobiel erfgoed nodig is en dat – bij ontbreken van zulke toestemming – de Minister pas na een relatief lange termijn ambtshalve tot aanwijzing kan overgaan. Ten tweede kunnen bij grensoverschrijdende verplaatsingen van mobiel erfgoed bepaalde (praktische) complicaties ontstaan die tenuitvoerlegging mogelijk verhinderen. Ten derde kunnen zich op bepaalde punten lacunes voordoen in de feitelijke kennis van de Minister waardoor bescherming door de Erfgoedwet niet optimaal tot haar recht komt.

6. Conclusie

Dit rapport bevat de bevindingen van een onderzoek naar de bescherming van mobiel erfgoed onder de Erfgoedwet. Daarbij stond de volgende vraag centraal: “[K]an mobiel erfgoed worden aangewezen als beschermd erfgoed op grond van de Erfgoedwet en wat is het rechtsgevolg daarvan?” Ter beantwoording van deze vraag hebben wij de volgende vier stappen doorlopen.

Allereerst hebben wij onderzocht of mobiel erfgoed kan worden aangewezen als beschermd erfgoed (zie par. 2). Wij beantwoorden deze vraag in algemene zin bevestigend. Mobiel erfgoed zoals begrepen door de sector – kort gezegd: (historische) vervoermiddelen – valt in beginsel onder de door de Erfgoedwet gegeven definitie van het begrip “cultuurgood”, zodat het in aanmerking komt voor aanwijzing als beschermd cultuurgood of als onderdeel van een beschermde verzameling of ensemble. Vereist is daarbij dat het mobiel erfgoed zich in private eigendom bevindt, nu de aanwijzingsbevoegdheid van de Minister zich niet uitstrekt over cultuurgood dat in publieke eigendom is. Bovendien moet mobiel erfgoed kunnen voldoen aan de criteria voor aanwijzing als beschermd cultuurgood. Naar onze mening is mobiel erfgoed in algemene zin op voorhand niet ongeschikt om aan deze criteria te voldoen. Of mobiel erfgoed in een concreet geval kan worden aangewezen als beschermd cultuurgood, moet steeds worden beoordeeld aan de hand van de door ons geïdentificeerde voorwaarden. Als concreet mobiel erfgoed aan deze voorwaarden voldoet, heeft de Minister bovendien beoordelingsvrijheid om het mobiele erfgoed al dan niet aan te wijzen.

Vervolgens hebben wij de rechtsgevolgen in kaart gebracht die de Erfgoedwet ten aanzien van als beschermd cultuurgood aangewezen mobiel erfgoed in het leven roept (zie par. 3). Deze rechtsgevolgen geven handen en voeten aan de bescherming die aangewezen mobiel erfgoed onder de Erfgoedwet geniet. Enerzijds komen plichten te rusten op de eigenaar van mobiel erfgoed en meer in het algemeen op degene die dergelijk erfgoed onder zich heeft. Voor deze personen geldt een mededelingsplicht en een medewerkingsplicht. Anderzijds zijn bepaalde handelingen met betrekking tot het erfgoed verboden. Het is verboden de desbetreffende handeling te verrichten zonder voorafgaande melding, zonder voorafgaande toestemming en nadat de Minister daartegen bedenkingen heeft aangevoerd. De plichten en verboden zijn bestuurs-, straf- en privaatrechtelijk gesanctioneerd. Op grond van het bestuursrecht kan de overtreder een last onder bestuursdwang of een last onder dwangsom worden opgelegd, terwijl op grond van het strafrecht overtreding van de plichten en verboden met een gevangenisstraf, een taakstraf of een geldboete is bedreigd. De sancties waarin het privaatrecht voorziet, houden kort gezegd in dat beschikkingshandelingen die in weerwil van de Erfgoedwet worden verricht, rechtsgevolg wordt onthouden.

In de derde plaats hebben wij stilgestaan bij de vraag of de door de Erfgoedwet gecreëerde rechtsgevolgen aansluiten bij de doelstellingen die met betrekking tot mobiel erfgoed worden nagestreefd, te weten enerzijds het behoud van mobiel erfgoed voor toekomstige generaties en anderzijds het in beweging houden van mobiel erfgoed (zie par. 4). Wij concluderen dat de rechtsgevolgen goed aansluiten bij de doelstelling van behoud van mobiel erfgoed voor toekomstige generaties, welke doelstelling wij aldus opvatten dat moet worden voorkomen dat mobiel erfgoed buiten Nederland wordt gebracht. De plichten en verboden, die op verschillende manieren zijn gesanctioneerd, voorzien wat ons betreft in een robuust regime voor de bescherming en het behoud van mobiel erfgoed. Mogelijk staan de rechtsgevolgen echter op gespannen voet met de doelstelling van het in beweging houden van mobiel erfgoed. Dit houdt ermee verband dat het verplaatsingsbegrip strikt kan worden geïnterpreteerd, zodat alle denkbare verplaatsingen van mobiel erfgoed – hoe

insignificant zij ook mogen zijn – moeten worden gemeld aan de Inspecteur. Dat zou ontmoedigend kunnen werken voor de eigenaar van mobiel erfgoed die zijn vervoermiddel in beweging wil brengen, met alle nadelige gevolgen van dien. Een oplossing zou kunnen bestaan uit het wijzigen van de Erfgoedwet, zodat (ex ante) niet langer iedere verplaatsing hoeft te worden gemeld. Een andere oplossing zou het opstellen van handhavingsbeleid door de Minister kunnen zijn, zodat (ex post) tegen bepaalde verplaatsingen niet handhavend zal worden opgetreden.

Ten slotte hebben wij onderzocht of de Erfgoedwet andere problemen in zich bergt die de bescherming van mobiel erfgoed mogelijk in de weg staan (zie par. 5). Op drie problemen hebben wij in dit verband de aandacht gevestigd. Allereerst bestaat op het ambtshalve karakter van de aanwijzingsbevoegdheid van de Minister in bepaalde gevallen een uitzondering. Voor aanwijzing is in dergelijke gevallen toestemming van de eigenaar van het mobiel erfgoed nodig, en bij ontbreken van zulke toestemming kan de Minister pas na een relatief lange termijn ambtshalve tot aanwijzing kan overgaan. Daarnaast kunnen bij grensoverschrijdende verplaatsingen van mobiel erfgoed bepaalde (praktische) complicaties ontstaan die tenuitvoerlegging van de door het Nederlandse recht in het leven geroepen rechtsgevolgen mogelijk verhinderen. Ten derde kunnen zich op bepaalde punten lacunes voordoen in de feitelijke kennis van de Minister waardoor bescherming door de Erfgoedwet niet optimaal tot haar recht komt. In het bijzonder moet hierbij worden gedacht aan de mogelijk gebrekkige kennis van de Minister over de stand van het voor bescherming in aanmerking komend mobiel erfgoed en over de vraag of bij een vervreemding of bezwaring van mobiel erfgoed de mededelingsplicht is nageleefd.

Prof. mr. drs. M. Haentjens
Mr. Y.E.M. Cremers